Wilhelm Schmid

Dokunmanın Gücü Üzerine

iletişim

WILHELM SCHMID

Dokunmanın Gücü Üzerine

WILHELM SCHMID 1953'te Almanya'da Bavyera-Sûebya (Schwaben) bölgesinde doğdu. Berlin, Paris ve Tübingen'de felsefe eğitimi aldı. Çeşitli Alman üniversitelerinde çalıştı, Riga ve Tillis üniversitelerinde misafir öğretim üyeliği yaptı. Bir dönem Zürih'te bir hastanede hastalara "felsefeyle manevi destek" hizmetinde çalıştı. Halen Erfurt Üniversitesi'nde dışarıdan felsefe dersleri veriyor. Almanya'da ve dünyanın çeşitli yerlerinde tebliğler sunuyor. On sekiz dile çevrilen kitaplarının dünya çapındaki satışı bir milyona yakındır. İletişim'den daha önce *Mutsuz Olmak. Bir Yüreklendirme* (2014), *Aşk. Neden Bu Kadar Zordur? Ve Yine De Nasıl Mümkün Olur?* (2014), *Sakin Olmak. Yaşlanırken Kazandıklarımız* (2015), *Arkadaşlıktaki Saadet Üzerine* (2015), *Düşmanlığın Faydaları* (2017), *Anne Baba ve Büyükanne Büyükbaba Olmanın Sevinçleri Üzerine* (2018), *Hediye Vermek ve Hediye Almak Üzerine* (2018) ve *Kendiyle Dost Olmak Hayatı Nasıl Kolaylaştırır?* (2019) kitapları yayımlandı.

Von der Kraft der Berührung
© 2019 Insel Verlag, Berlin

İletişim Yayınları 2904 • Psykhe 39
ISBN-13: 978-975-05-2928-3
© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2020, İstanbul

DİZİ EDİTÖRÜ Bahar Siber
KAPAK Suat Aysu
KAPAKTAKİ ÇİZGİ Turgut Demir
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Bahri Özcan
BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46
CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

WILHELM SCHMID

Dokunmanın Gücü Üzerine

Von der Kraft der Berührung

ÇEVİREN ***Tanıl Bora***

iletişim

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

BİRİNCİ BÖLÜM
DOKUNMANIN HAYAT İÇİN TAŞIDIĞI ANLAM ÜZERİNE 13

İKİNCİ BÖLÜM
YERE DOKUNMAK: ŞİMDİ DERİN BİR NEFES ALIN 21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KENDİNE DOKUNMAK: BENLİĞİN DUYUSALLIĞI 25

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BİRBİRİNE DOKUNMAK:
AŞKA HEP YENİ BİR BAŞLANGIÇ 31

BEŞİNCİ BÖLÜM
HİSSEDİLEN DOKUNUŞ:
GÜLMEK VE GÜLÜMSEMEK ÜZERİNE 37

ALTINCI BÖLÜM
DERİNDEN DOKUNAN: SUSMA ÜZERİNE 45

YEDİNCİ BÖLÜM
DÜŞÜNSEL DOKUNUŞ: OKUMA SANATI ÜZERİNE 51

Not: Kitaptaki tüm dipnotlar çevirmene aittir.

ÖNSÖZ

Dokunmanın insanlar için nasıl bir anlamı olabileceğini, ancak bir süreliğine bir hastanede filozof olarak çalıştığım ve pek çok kişiyle konuşmalar yaptığım zaman sahiden idrak ettim. O sırada fark ettim ki, mesela yataklarının baş ucunda oturduğum yaşlı insanlar, onlara uzattığım elimi bir türlü bırakmak istemiyorlardı. Veya yine fark ettim ki, hekimler hastalarının üst kolunu tutarak konuştuklarında onlarla daha fazla yakınlık kuruyorlardı. Birçok gündelik karşılaşmada da, insanlar arasındaki yakınlık veya mesafe –ister el sıkışırken ister kucaklaşırken olsun–, dokunmaya ne derece açık olduklarına bakarak anlaşılabiliyordu. Bütün bu tecrübeler, dokunma fenomenini daha yakından inceleme fikrinin zihnimde olgunlaşmasını sağladı.

İnsanlar belirli bir doğallıkla görür, işitir, koklar, tat alırlar. Peki ya dokunma hissi, temas? Kuzey ülkeleri dokunmacı kültürler olarak öne çıkmamışlardır şimdiye kadar, öylesi kültürleri daha ziyade güney güneşinin altında buluruz. Bu dokunma mahrumiyetinin sonuçlarının ne olduğunu, insana hoş gelen dokunuşlar kuvvetli tecrübeler olarak yaşandı-

ğında sezinleyebiliriz: Şimdiye kadar neler kaçırmışım? Evet, dokunmak fazlasıyla haz dolu olabilir. Eksikliği çekildiğinde, o oranda acı verir. Bununla ilgili kültürel bir fark olmasını bekleyebilir miyiz? Eski çağların dokunmaya düşman tavırlarıyla kıyaslarsak, aslında çok şey değişmiştir. Ama yeni teknolojilerin kullanımına bağlı olarak yeni bir perhizcilik de gelişiyor gibi görünüyor. Kimileri ilişkilerde, *dokunmatik ekran*dan gözünü bir an alamadan, başkalarına "*Bana* bak! Bana *dokun*!" diye seslenmenin ayartıcılığına kapılıyorlar.

Bu bakımdan dokunma, şaşırtıcı biçimde, eskisinden daha fazla odağa yerleşiyor. Tam da şeylerin ve ilişkilerin gitgide daha fazla dijitalleştiği bir zamanda, analog olan, dokunulabilir olan, tekrar ilginç hale geliyor. Dijital duyusuzlaşma, aletlerin ötesindeki duyusallığı yeniden keşfetmeye sevk ediyor. Cansız ekranları parmaklamalar ve silip ovalamalar, canlı ötekilere dokunma ve onları okşama ihtiyacını uyandırıyor. Artan sayıda insan, duyularından mutluluk devşiren bir hayat sürmeyi yeniden öğreniyor veya buna ilk defa başlıyor. İnsanın kendi hayatındaki dijitalleşmeyle baş etmeye dair sorunlara el atması için bundan daha uygun bir strateji zor bulunur: Analog hazların zevkine varanın, dijital detoksa ihtiyacı kalmaz.

Her kadın ve her erkek yaşayabilir bu tecrübeyi: Dokunmanın gücü, aynı anda hem tüy gibi hafif hem son derece tesirlidir, çünkü taze bir yaşama cesareti aşılar. Göze görünmez, lakin gözler mutlulukla ışıdığında gayet açık algılarsınız onu. Sayesinde daha fazla sükûnete erişebiliriz. Üzerimizdeki yük, daha katlanılır hale gelir. Dokunmanın yoğun olduğu bir ilişkide, iki insan kendilerini birbirlerine kalıcı biçimde bağlı hissederler. Arzulanan dokunuşların açığa çıkardığı enerjiler, doyurucu bir hayat için vazgeçilemeyecek kadar üretkendirler. O nedenle birçoklarında öyle büyüktür, dokunma özlemi.

Dokunma tecrübesinin bu yanı, istenmeyen dokunuşlar karşısındaki en az arzulananlardaki kadar bariz olan sakınma, hatta tiksintiyle gölgelenir. Bunlar insanın güçlerini ablukaya alır, bir daha kolayca geri kazanamayacağı enerjilerini çalarlar. O halde dokunmanın gücünden bahsediyorsak, sadece teşvik, yüreklendirme, kuvvetlendirme ve ötekilerle bağ kurma gibi olumlu veçheleri konuşmayacağız. Dokunmanın gücü, insanları ezen, aşağı çeken ve cesaretini kıran olumsuz bir güç de olabilir. Zorla dokunma, bir şiddet edimidir. Arzulanmayan, tacize varan ve şiddete dayalı dokunmaların hangi ölçülere vardığını, 2018'de dünya çapında başlayan, öncelikle kadınların "Benim de başıma geldi" diyerek tanıklık ettiği *MeToo* tartışması çarpıcı biçimde gözler önüne serdi. Bu sebeple de dokunmak, el yakan bir konudur artık.

Lakin istenmeyen dokunmaların olacağı ihtimalinden ötürü her türlü dokunmayı zan altında bırakmak da vahim bir şey olurdu. Dokunuşlara dair hassasiyetimizi artırmak, daha iyi sonuç verecek bir yol gibi görünüyor. Burada bize yardımcı olacak şey, kendi kendimizi gözlemlemektir: Bana sempatik gelen veya sevdiğim birisine dokunabildiğimde kendimi nasıl hissediyorum? Bana dokunulduğunda bundan nasıl etkileniyorum? Peki ya bana dokunulmasından hoşlanmadığımda? Ya tam tersine, dokunuşun eksikliğini hissettiğimde? Daha dikkatli bakarak ve hissetmeye çalışarak, dokunmayla ilişkimizi ayarlamakta daha bilinçli hale gelebiliriz.

Dokunuşlar ilişkilerin sebebi olabilir ve onları koruyabilir. Dokunuşlar insanı alıp götürebilir ve basbayağı alt üst edebilir: İyi geliyordur, daha fazlasını istersiniz! İnce bir iktidar söz konusudur orada, o kadar hoştur ki, onu bir iktidar olarak algılamazsınız bile. Diğer yandan dokunuşların, hoş karşılanmadığında veya ölçüsüz kaçtığında ya da eksik-

liği insanı hayata küstürdüğünde, ilişkileri yıpratacak ve nihayetinde yok edecek bir kudreti de vardır. İktidar kullanmanın bir şekli de dokunmaktan geri durmaktır; sadece bilinçli değil, bilinçsizce de olur bu. Dokunmanın doğru ölçüsü, ilişkileri kemale erdirir, fazlası veya azı ise içlerini boşaltır. Doğru ölçüyü bulmak için şu gibi sorulara cevap bulmak gerekir: Ne zaman, kime, kimin hangi dokunuşu uygun düşer; az geldiğinde nasıl bir yoksunluğa yol açar, çok geldiğinde hangi sınırları koymak lazımdır?

Dokunmanın anlamına hakkını vermek için, herkesin hayatında bir *dokunma sanatı* olmalıdır aslında. Yaşama sanatı birçok tekil sanattan meydana gelir, bunların hepsi de onaylanmaya değer, güzel bir hayata kendi katkılarını sunarlar. Bunlar arasında bakmayla, dinlemeyle, koklamayla, tat almakla ve işte dokunmayla ilgili duyusal sanatlar olduğu gibi, konuşmayla, hediye vermeyle, aşkın bakımıyla, arkadaşlık ve meslektaşlıkla ilgili sosyal sanatlar da vardır. Her sanat bir pratikle onun üzerine düşünmemizin kesişme noktasında doğar ve bir bilgi ve beceriye ihtiyaç duyar. Beceri, sabırlı idmanla ve pratik tecrübelerle edinilebilir. Bilgi, geçirilen tecrübelerin, başkalarıyla alışverişin, kaydedilen veri ve malumatın ve pratiği nasıl iyileştirip daha incelikli hale getirebileceğimize dair sürekli yeniden düşünmenin hasılatıdır. Herkes, böylece sanatçı olabilir.

Dokunmanın yeniden keşfedilmesi ve başkalarıyla karşılıklı dokunma oyunu, hayata sırf duyusal düzlemde bile çok anlam katar. Fakat dokunmanın etkisi, bedensel veçhesinin çok ötesine uzanır. Ruhumuza dokunan hislerden, *dokunaklı bir an* diye bahsederiz; bu ruhsal dokunuş, arkadaşlar ve sevenler arasında *bilhassa tecrübe* edilir. İnsanlar konuşarak veya kitaplar aracılığıyla fikirlerle temas ettiklerinde ve başkalarına düşünceleriyle dokunduklarında da, zihinsel bir dokunuş gerçekleşir. Bunun ötesinde, bir dinsellik ve ma-

neviyatla bağlantılı, aşkın dokunuşlar yaşayabilirsiniz. Dokunmanın farklı türlerine dikkatimizin açık olmasını ve her şekilde dokunma sanatını idman etmeyi sağlamak... İşte bu küçük kitap size bunun için şevk vermek istiyor – ki şu alıngan hassasiyetler çağında tekrar bir parça ince duygululuk, bir dokunma duyarlılığı oluşabilsin.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOKUNMANIN HAYAT İÇİN TAŞIDIĞI ANLAM ÜZERİNE

Dokunmanın hangi veçhelerinin önem taşıdığını, daha bedensel düzlemde fark edebiliriz: Derinin beş milyon sinir ucuna dokunulması, insanı canlandırır. Enerjilerini harekete geçirir – karşılıklı dokunmada, sadece kendine dokunmanın harekete geçireceğinden daha fazla enerji harekete geçer. Bir başkasına dokunmaktır veya onun tarafından dokunulmaktır, bir insanın kendisini hissetmesinin ve kendi kendisiyle ilişkiye girebilmesinin yolu. Daima da, dokunmayı tacizden ayıran sınırlar içinde.

Doğumdan önce, annenin karnında büyümekte olan varlık, döl kesesini dolduran amnios suyunun ve rahmin hareketlerinin kesintisiz dokunuşlarıyla sarmalanır. Doğumun kendisi her bakımdan insana dokunan bir tecrübedir. O andan itibaren, dokunma o kadar önemlidir ki, tenlerine çok dokunulan bebekler, dokunmadan esirgenen bebeklere kıyasla daha uyanık ve daha aktif görünür, daha da çabuk kilo alırlar. Dokunmanın esirgenmesinin, *yoksun bırakılmanın* ("elinden alma, çalma" anlamında) ne kadar dramatik sonuçlar doğurabileceği, komünist sistemin çökü-

şünden sonra, çocukların yararsız canlılar gibi görüldükleri mesela Romanya ve Kırgızistan'daki yetimhanelerde gün ışığa çıktı.

Ama Batı'nın da yetimhanelerinde daha 20. yüzyılın başlarında, sterillik ve hijyenle ilgili kaygılardan ötürü, muhtemelen ayrıca bir zamanlar Hıristiyan kültürünün bir parçası olmuş olan beden düşmanlığının da etkisiyle, dokunmaktan az çok kararlı bir şekilde sakınılmıştır. Bu mahrumiyet, bebekler için öldürücü olabiliyordu. Bu yetimhanelerden birine sık sık ziyarete gelen sevecen bir yaşlı kadın, ufaklıkları bir süreliğine kucağına alınca, bu durumun bilincine vardılar. Bunu yapmasına izin verdiler ve yavaş yavaş, bu çocukların diğerlerinden daha hızlı ilerleme kaydettiklerini ve daha sağlıklı büyüdüklerini fark ettiler.

Ancak 20. yüzyılın sonlarına doğru, dokunmanın harekete geçirdiği karmaşık biyolojik etkileşim zincirleri keşfedildi. Bunlar, eksikliği halinde çocukların herhangi bir enfeksiyon karşısında savunmasız kalacağı bir *bağışıklık sisteminin* inşasında önemli rol oynarlar. Olağan şartlarda, aile içinde hayati önemdeki dokunuşlar kendiliğinden vuku bulur. Anne baba ve diğer yakınlar bebeği okşar, tenini ovalar, onu kollarında taşırlar. Bedensel etkiyle el ele, daha yakın bir ruhsal bağ da oluşur. Dertli anlarında veya küçük yaralanmalarda kucaklanmanın, çocuklara ve yetişmekte olanlara teselli ve şifa verme gücü vardır. Ergenlikle beraber dokunma oyununu kız ve erkek arkadaşlar ve sevgililer devralırlar; işte, o zaman da bu oyunu en iyi oynayanlar, çocukken çok dokunma tecrübesi yaşamış olanlar olur.

Dokunma, bütün hayat boyunca korur önemini. O, sağlığın ve iyi hissetmenin bir unsurudur. Bunu, insanın tenininden geçen o duyuya borçluyuzdur; ekranı (*display*'i) parmaklayıp ovalamakla tam tatmine varamayan bir duyu. Yetişkinlerde de dokunma, her türden hastalığa karşı, –sahi-

den kansere karşı da–, bir kale gibi dikilen bağışıklık sistemini kuvvetlendirir.

Dokunmanın sihri kültür tarihinde iyi bilinir, eski şifa sanatlarında da büyük rol oynamıştır. Ama ellerin ve elle dokunmanın nasıl kendine mahsus bir sağaltıcı etkisi olduğuna dair tek kanıt, tarihsel havadisler değildir. Bütün insanlar, okşayan bir elin mutluluk veren, teskin eden etkisini ve onun eksikliğinin acı veren tecrübesini bilirler. O halde, bu temel ihtiyacın teminine önem vermek ve olabildiğince yoğun dokunmalı ilişkiler kurmaya çalışmak gerek. İkame mahiyetinde, profesyonel beden terapilerine başvurulabilir. Kucaklaşma partileri[1] de, insanları "kucaklanma yetersizliğinden" koruyabilir. Tek başına kahvenin, kucaklaşma suretindeki bir fincanla (*a hug in a mug*),[2] bunu yapmaya gücü yetmeyecektir.

Dokunmanın önemi öyle büyüktür ki, handiyse antropolojik diye tanımlayabiliriz onu: İnsan olmak, ona bağlıdır. Her bireyin hayatında iyice diplere atılmış bir çapadır bu tecrübe: Dokunuyor ve dokunuluyorsam, duyusal olarak, ruhsal olarak, zihinsel olarak ve ola ki aşkın anlamda da, yaşıyorumdur. Dokunma olmadan, hayatı hissedemem. René Descartes'ın 17. yüzyılda Yeniçağ'ın başlangıcında insan olmanın çekirdeğini gördüğü "Düşünüyorum, o halde varım"ının, *Cogito ergo sum*'unun aksine, "Dokunuyorum, dokunuluyorum, halde varım," demek lazımdı: *Tango tangor ergo sum.*

Sadece düşünen Ben'den bahseden *Cogito*'dakinden farklı olarak, dokunmada başından itibaren dokun*ul*mak da vardır, yani Ben'e ek olarak Ben'e dokunan öteki de oyuna dahil olur. Bu Ben'e, onu boğan yalıtılmışlığını aşma imkânını

1 Önceden tanışmayan insanların, cinsel ilişkiye girmeksizin kucaklaştığı ve birbirini okşadığı parti organizasyonları. 2004'te, ABD'de, New York'ta iki terapist tarafından geliştirildi. Bazı Batı ülkelerine de yayıldı.

2 "Fincan, kucaklaşmadır." 'Kahve, kahveden fazlasıdır, insanı sarıp sarmalar, dostça ilişkilere vesile olur...' mealinde bir reklam sloganı.

verir, böylece yeni bir kuvvet ve yaşama sevinciyle insan olmanın doygunluğunu keşfe çıkar. Olağanüstü tecrübelerle karşılaşılabilir bu keşif gezisinde. Dokunuşlar, sadece Ben'i ötekilerle ve bütün dünyayla birleştiren duyusallığı harekete geçirmekle bile, bir duyusal doygunluk yaratırlar. Buna duyulan ihtiyaç, erotizm ve cinselliğin zembereği olabilir; onları doyurmanın en iyi yolu da, sadece dışsal temasla sınırlı kalmamasıdır. Ama her türlü dokunuş ortadan kalkar, eksik kalır ve reddedilirse de, bu korkunç bir anlam boşluğuna yol açabilir. Hayatı hissetmem artık o zaman, ruhun geniş bir alanı yiter gider.

Dokunmayı celp etmek bir sanattır, ona yol vermekse başka bir sanattır. Öteki bu girişimi geri çevirmezse, en azından edilgen bir şekilde kabul ederse, hatta ona etkin bir şekilde karşılık verirse, daha mahrem bir ilişki meydana gelir. O zaman her iki taraf dokunmanın verdiği mutluluğun akıntısıyla dolar. Dokunmanın yumuşak gücü sihirli ve doygunluk vericidir; ten tene yapışır, dokunmanın aktifliği dokunulmanın pasifliğiyle kaynaşır. Benlikle Ötekinin kaynaşmasıdır bu. Kucaklaşmalarda deneyimlersiniz bunu, dansta da: Bunun emsali, *tango* adını taşıyan danstır: "Dokunuyorum, elliyorum, kavrıyorum."

İki insanın olası yakınlığını, çoğu zaman onların bilgisi dışında ama büyük bir doğallıkla, aralarındaki ilişki belirler. Bu da sadece bedensel değil, aynı zamanda *ruhsal* bir ilişkidir. Ruhsal ilişkide, ötekinden ışıyan cazibe dokunur insana, mesela. O ışıma olmadan, temas da olmaz. Işıltı, ruhun dilidir; ruhu, bedenin ömür boyu taşıdığı fakat ona bağlı olmayan enerji yoğunlaşması olarak anlayın. Bu enerjileri duygularda idrak ederiz; duygular sonsuzluğa mağlup olmazlar, çünkü tıpkı bütün enerjiler gibi sonsuzca dönüşebilirler. Bu güçle yakın ilişkide olmak, hayatı yoğun hissetmenin garantisidir.

Enerjiler, insanın gönlüne dokunan bir duygusal hayatı mümkün kılarlar. Onlar "kalbin hakikati"nin ifadesi olurlar, özellikle de ötekiyle bağlanmışlığımız içinde yaparlar bunu; bu bağ duyguları –en azından ara ara– dalgalandırır, her ne şekilde olursa olsun. Keza, kendine bir faaliyet seçmek, hiç değilse bir faaliyet karşısında "kalbi" yani duygusal hayatı ısıtan bir *tavır* belirlemek de önemlidir. Duygular eksikse veya fazla zayıfsa, uyandırılabilir veya kuvvetlendirilebilirler. Bedensel dokunuşlar, ruhsal enerjileri canlandırarak buna hizmet ederler; ama müzik dinlemek de, kitap veya internetteki blogları okumak da öyle, kültürel ve sportif etkinliklere "beraber gitmek" de öyle.

Tersine, tehditkâr hale gelen duyguları zayıflatmak da anlamlı olabilir, sözgelimi bir öfke kabarmasının ortasında bir an durup kendini dinlemek. Olumlu düşünme çağında birçokları, olumsuz duygulara çitler ve koruma duvarları çekmeye bakıyorlar. Ama o duyguları da hayatın yapı taşları olarak kabullenmeli, fakat ancak Benlik ve Ötekiler için zarar verici olmaya başladıkları noktaya kadar.

Bedensel ve ruhsal olanın ötesinde, insan hayatı *zihinsel* olarak da dokunmaya ve dokunulmaya ihtiyaç duyar. Düşüncelerin, düş imgelerinin, sezilerin, fikir ve fantezilerin dokunuşları bedene ve ruha etkide bulunur, keza bedenselliği tanımayan dijital uzamlardaki dokunuşlar da. Tıpkı ruhsal olan gibi zihinsel olan da, sonluluğa tâbi olmayan enerjilerin yoğunlaşması olarak anlaşılabilir, böylece zihnin ölümün ilişmediği bir yaşamı olabilir. Aksi takdirde, çoktan ölüp gitmiş olan Sokrates, Platon, Aristoteles, Epikür, Seneca ve sayısız başkalarının düşüncelerinin sonsuz uzunluktaki zamanlardan sonra hâlâ insanlara dokunabilmesini nasıl açıklardık? İşte, mekâna ve zamana uzanışının öngörülmez akışı içinde idrak ederiz zihnin menzilini.

Dokunmanın zirve noktası ise, insanın faniliğini hissede-

rek, düşünerek ve ola ki sahiden yaşantılayarak aşılmasıyla birleşerek, ta içinde bir sonsuzluk boyutunun, bir *aşkınlığın* dokunuşuna açılandır. Bu dokunmanın insanlar için nasıl bir anlam taşıdığını, dinler tarihi bize anlatır. Burada dinle belirli bir iman cemaatini veya kiliseyi değil, bizzat dinsellik fenomenini, asli sayılan bir şeye bağlanmayı ("kendimi geridekine bağlıyorum," Latince *religio*)[3] kastediyoruz.

Bedenler süreklilik arz edemez, her türlü tahribata dayanıklı olamaz ve bu anlamda "asli" olamazlar, çünkü eninde sonunda tekrar üzerine inşa edildikleri moleküllere ve atomlara ayrılırlar. Süreklilik arz eden, daha ziyade tüm hayatı, tüm dünyayı ve aynı zamanda tekil Benliği ve onun bedenini kaplayan enerjilerin bütünüdür. Bambaşka kültürler onu hep tanrısal, Tanrı veya dünyanın tini diye tanımlarlar, fakat önemli olan tanımlama değil, bu aşkınlığın duyusallığa ve hissedişlere ve düşünüşe dokunması, böylece enerjilerin benliğe akabilmesidir. Bazı dinsel edimlerde aşkınlıkla kurulan rabıta, bedensel dokunuşla sağlanır.

Michelangelo Sistine Şapeli'ni resimlerken dünyanın hadisatını somut bir surete büründürmek istedi ve fani insana ebedi oluş tarafından dokunulmasına ilişkin etkileyici bir resim çıkarmayı başardı buradan: tanrısal enerjinin Adem'e dokunuşu... Adem'i canlandıran kıvılcım, parmak ucundan parmak ucuna sıçrıyor gibi görülür orada. Yoksa Adem midir, dokunuşuyla tanrısal enerjiye hayat veren?

Kendini aşkın uzama açmak, bu tükenmez kuvvete erişimin kapısını açar, böylece o anlam dolu bir hayatın pınarı olabilir. Bu açılımla Benlik daha geçirgen hale gelir, hayatla ilgili sorunların alt edilmesi kolaylaşır, çünkü insanın kullanabileceği enerjiler vardır ve o kendini kapsayıcı bir bütünün parçası gibi hissedebilir. Bireysel faniliğin ötesindeki sonsuz bir enerjetik varoluşu varsaymak, ayrıca tek diye

3 *Religion*, Batı dillerinde "din" demektir.

bildiğimiz hayata haddinden fazla talep ve proje bindirmekten de kurtarır bizi. Bu hayatta gerçekleştiremeyeceğimiz şeyi, belki de olası bir başka hayata, hep başka bir hayata ve böylelikle ebedi hayata emanet edebiliriz. En azından meseleye böyle bakılabilir. Böyle bakmazsak, bunun sonucu, zaman darlığı nedeniyle daha fazla yaşam stresiyle baş etmek zorunda kalmak olabilir.

Böylesi bağlantıları canlandırmayı isteyip istemediğine ve bunu hangi tarzda yapacağına ancak bireyin kendisi karar verebilir. Hiçbir insanın bilmediği nihai hakikat değildir burada ölçü. Ölçü, bir insanın en nihayetinde hayatını emanet ettiği, onun kendi tasavvurundaki *yaşam hakikatidir*. Kimileri bunu *eklektisist* bulabilir, "seçmeci" olarak değerlendirebilirler. Ama onlara keyfî gibi görünen şey, aslında bilinçli bir seçimin sonucudur. Keyfîlik suçlaması yapanlar da bu kararları vermek zorundadırlar, fakat kendi seçmeci yaşam hakikatlerini yegâne hakikat addederek bunun üzerini örterler. Her bir hakikatin temsil edilişindeki enerjilerin yoğunluğu, insana dokunan şeyin içselleşmişliğiyle alakalıdır – burada da aşkınlıkla ilgili meseleler vardır işin içinde.

Evreni dolduran enerjinin sonsuzluğunun bana dokunması için, geceleyin gökyüzüne bir bakış yeter bana: Kaç yıldız görebiliyorum? Ne kadar uzaklardalar? Onları güzergâhlarında tutan nedir? Tasavvur edilmez ölçekler bulanır gözümün önünde. Ben bu deryada bir damlacığımdır, daha fazlası değil, daha azı da değil; her halükârda bir hiç değilimdir. Her ne olursa olsun, hayatım muazzam boyutların yatağına yerleşmiştir. En azından böyle düşünebilir ve hissedebilirim, bunu kimse alamaz benden. Sonra mümkün olan bu en azami ufuktan tekrar zemine inerim, o dokunuş kelimenin en hakiki anlamıyla ayağımı *yere bastırır*; yere, yeryüzüne yaklaşır, daha sakin olurum.

İKİNCİ BÖLÜM

YERE DOKUNMAK: ŞİMDİ DERİN BİR NEFES ALIN

Her bedensel idman, Benlik için bir dinlenmedir. Durmaksızın düşüncesinde kendi kendini yorumlayan hayatın zahmetlerinden bir anlığına kurtulur. O kadar iyi gelir ki bu insana, düşünceyi yücelten Kartezyen düsturu bir defa daha değiştirmenin yeridir: *Ben bedenim, o halde varım.* Beden tüm duyusallığıyla varoluşun temelidir. Bedensiz bir düşünce olabilir mi hiç? Düşüncenin bir sorunu, haddinden fazla yüksekte bulunuyor, bedenin ta tepesinde cereyan ediyor olması değil midir? Düşünen insan için, dikey olandan bir anlığına yatay olan lehine vazgeçmek için birkaç basit idman yeterli olacaktır.

Bu idmanda, uzanıp tüm bedenimizle yere değmemiz gerekir, sırt üstü, karın üstü, yanlamasına, gerilerek, dertop olarak. Başka zaman dik durmak için sarf etmemiz gereken kuvvet, şimdi tamamıyla bedensel, ruhsal ve zihinsel rejenerasyon için emrimizdedir. Bedeni dik, başı yukarıda tutmaya alışık olan kaslar, yerçekimiyle mücadeleye verilen bu arayı şükranla kabul ederler, diyafram da derin bir nefes alır. Zemini hissetmek ve kendini ona teslim etmek, devri-

lip düşme korkusunu azaltır. Tökezleme ihtimali korkulan bir şey olmaktan çıkar, çünkü aşağıda olmanın nasıl bir şey olduğunu algılayabiliyorsunuzdur. Aşağıda daima sizi taşıyan bir yer vardır, yeraltında da öyle. Daha da aşağı düşemez insan.

Yatay olan, hayata daha fazla bağlanmayı sağlar. Yatar vaziyette yere değmek, hayatın nasıl başladığını hatırlamaktır. Günün birinde de bu pozisyonda bitecektir hayat, demek bu bedensel idman ölüm üzerine düşünme temrini için de bir fırsattır. Yerde uzanmak, bir pasiflik idmanıdır ve hep ileri atılan ve her yere uzanışı yenilgi olarak hisseden aktiviteyle tezat oluşturan gerekli tecrübeye aracılık eder. Yere uzanıp serilmenin nasıl dinlendirici olabileceğini, gün be gün yatağımıza yattığımızda ve ara sıra da hasta olduğumuzda deneyimleriz. Şimdi böyle gönüllü olarak uzanarak, hayatta zaten gönülsüzce karşıma çıkacak olan bir duruma aşinalık kazanırım. Sükûnet veren bu pozisyon bana yine yer kazandırır. Evin zemini rahat rahat yeterlidir bunun için. Altımdaki zemin ve içimdeki zemin: Böyle bir çifte zeminlilik, yeni bir hayat anlamı bulmamı sağlar.

Yukarıdan aşağıya bakmak yerine aşağıdan yukarıya bakmak, perspektifi temelden değiştirir. İzlenimlerin bolluğu azalır, böylece dünya daha derli toplu bir şekilde görünür olur. Her zaman her adımına dikkat etmeyi gerektiren temkin gayreti, dinlenmeye çekilebilir. Uzanmak, bu nedenle o kadar dengeleyici ve sağaltıcıdır. Uzanan insan yekinip etmez, en azından aniden yapmaz bunu, çünkü teslim olduğu yerçekimi onu öyle kolayca bırakmaz. İnsan dik durup yürüdüğünden farklı birisi olur, hissedilir şekilde daha yumuşak ve uysal. Bu nedenle yatıp uzanmak şefkatli dokunuşlar için tercihe şayan düzlemdir. Ümitler yeniden yaratıcı ve üretken olmaya yönelikse, yere temas etmek bunun için bir başlangıç olur.

Bu etkiyi, derin nefes alarak da güçlendiririz. Her bedensel idman nefesi kendiliğinden derinleştirdiği gibi, yatıp uzanmak da derinleştirir. İnsanlar her zaman nefes aldılar, ama hep aynı biçimde değil. Modern insanlar için, *düz nefes* onların ikinci doğası haline gelmiştir. Yüzyıllar ve binyıllar boyunca bedensel çabanın yüküne delalet eden *derin nefesin* yerini almıştır düz nefes. Düz nefes oksijen girişini azaltır, bu da sağlık için ve düşünme kabiliyeti için tehlikelidir; ama halli kolaydır. Friedrich Nietzsche bile, basit temrinlerle neredeyse otomatik olarak derin nefes almayı sağlayacak farklı alışkanlıklar yaratma tavsiyesinde bulunmuştu, bunu da "mümkün olduğunca yere dümdüz uzanarak" yapmak gerekir (*Tan Kızıllığı*,[1] 1881, Aforizma 462).

İnsanları bundan alıkoyan, çok defa asli önemdeki bağlantıları yanlış anlamaya yol açan algılama alışkanlıklarıdır sadece. Birçokları, nefes almayı bütün diğer hareketlerin yanı sıra gerçekleşen bir bedensel hadise olarak algılarlar, özel bir şey gibi düşünmezler onu, oysa nefes almak aslında bedenin bütün işlevlerinin ön koşuludur. Geçmiş kültürler nefesle ilgili ifadelerinde, bu hadisenin anlamına dair bir kavrayışı muhafaza etmişlerdi: Yunanca *pneuma*, Latince *anima* ve *spiritus*. Bu kelimelerde bedenselliğin ötesinde nefes almanın ruhsal, zihinsel ve aşkın boyutlarının tınısı vardır; hayat ve ölüme hükmeden "yaşam soluğu"nun insanın içinde akması vardır, her şeyin başlangıcındaki "tanrısal nefes"e dayanır bu da. Nefesin, *prāna*'nın, Hint yaşam sanatı yogada merkezî bir rol oynaması boşuna değildir. Bu veçheler, insan değişimlere hazır olursa, bilince daha güçlü çıkarlar. Bedensel idmanların yardımıyla.

Daha derin nefis almayı sağlayan yerle temas idmanı, insanın varoluşsal olarak muhtaç bulunduğu bağlantılara dair anlayışını da derinleştirir. Tüm bedeni canlandıran nefes,

1 Çev. Özden Saatçi Karadana, Say Yayınları, İstanbul, 2003 (6. baskı).

içsel temas yoluyla, dıştan gelen akışı hissedilir kılar. Serinkanlı baktığınızda, nefes alıp vermekte bir gaz alışverişi söz konusudur. Oksijen alır, karbondioksit verirken insan her nefesinde atmosfere dokunur, atmosfer de ona dokunur. Bedenin içsel ekolojisi ile gezegenin dışsal ekolojisinin karşılıklı nüfuzudur bu. O nedenle, insanın soluduğu havanın nasıl olduğu, hiç de önemsiz bir şey değildir. Azot oksitler, kükürt dioksit, toz ve partiküller gibi zararlı maddelerin nefes aldığımız havayı ne derece kirlettiğine haklı olarak hassasiyet gösteririz. Çünkü insan nefes almayı bırakamaz.

Yere temas etmeyi ve daha derin nefes almaya alışmayı sağlayan birçok idman vardır. Herkes, hangi idmanın ona en iyi uyduğunu kendi bulmalıdır. Onu gündelik hayatına eklemledikten sonra, büyük bir zahmete girmeden alışkanlıkların ritmine bırakabilirsiniz kendinizi. "Uzun soluklu" yaşamak, sevmek ve çalışmak, derin nefes sayesinde yenilenecek ve uzun erimli bir sürekliliğe elverecek olan güçlerinize güvenmek anlamına gelecektir bundan böyle. Nefes alıp vermedeki tüm zahidanelik, hayat karşısında sükûnetli bir tutuma açılır, benlik o sükûnetin doğallığı içinde kendini korunup kollanıyor hisseder. Bu gücü bulunca, daha iyi başa çıkarsınız varoluşun gündelik tiyatrosuyla.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENDİNE DOKUNMAK: BENLİĞİN DUYUSALLIĞI

Bir insanın toplumsal hayata katılması, bir tiyatro oyununun gün be gün sahnelenmesinden farklı değildir. Beden ve onun dokunuşları, burada genellikle bilincinde olunduğundan çok daha büyük rol oynar; başkalarıyla karşılaşmalardan önce, evvela bireyin kendi kendisiyle ilişkisinde de böyledir bu. Benlik bilincinin sahnesine, bedensel Ben de çıkar ve doğaçlama yoluyla kendi rolünün yazımına katkıda bulunur.

Gündüzün aynaya bakmak, *prolog*'dur (öndeyiş); hâlâ uyku sersemi vaziyetteki düşünen Ben, karşısındakinin nasıl bir beden olduğunu ve onu nasıl güzelleştirebileceğini sorar kendi kendine. Başkalarına falan değil, evvela kendi Ben'ine beğendirmek için. Güzel bir beden nedir? Onaylanmaya değer görünen bir beden. Güzelliğe dönük her çaba, bir insanın kendi kendisini onaylayabileceği bir duruma erişmeyi hedefler. "Güzel miyim?" Bu ürkek sorunun müsebbibi her durumda aşırı kendini beğenmişlik değildir, Benliğin kendi kendisiyle ilişkisi için bir anlamı vardır bunun. Güzel beden, bütün özellikleriyle onaylanabilir olan bedendir.

Güzellik, en bariz haliyle duyusallıkta görünür hale gelir. Gündelik tiyatronun *birinci perdesinde* beden duyusal varoluşuyla sahne alır. Düşünen Ben kendi kendisini bedenselliği içinde görebilir, işitebilir, koklayabilir, tadabilir ve elleriyle ona dokunabilir. Duyusal kendini algılayışın bereketi, Benliğin kendine bahşettiği ilgi ve şefkatten beslenir. Her şeyden önce kendine dokunmak, kendiyle dost olmanın bir ifadesidir ve bunda fazla tutumlu olmamak gerekir, çünkü beden ilgi ve dikkatin bu biçimine açtır.

Kendine dokunarak bedensel hazza erişmek, bütün spekülasyonlardan uzak haliyle, sabahleyin, Benlik bedeninin bakımını yapmaya ve yıkanarak onun iyi hissetmesini sağlamaya dünyanın vaktini ayırdığında zaten başarılan bir şeydir. Sonra da Benliğin, her zaman tam bilincinde olmaksızın gün boyunca sık sık kendine dokunma fırsatı araması dikkat çekicidir; genellikle elin görünmez bir hareketiyle yapar bunu, el hafifçe yanağı okşar, alnı kaşır, kulak memesini çekiştirir, saçları karıştırır. Bazen de kafa ellerin arasına alınır, düşünmeyi dokunuşla desteklemek için. Kendine dokunmak, bedenin bir yeri ağrıdığında da iyi gelir: Kendi elinizi ağrıyan yerinizin üzerine koymak ağrıyı azaltabilir, hatta belki de dindirebilir.

Kendine dokunmanın başka bir türü, üzerine en az konuşulanıdır. Bunun bir zamanlar Antik Çağ'da Diyojen'in yaptığı gibi sahnede apaçık yapılması gerekmez; Diogenes Laertios'un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*[1] kitabında anlatılanlara bakılırsa, Diyojen Atina'nın pazar meydanında kendini tatmin eder, bu arada da midesindeki açlıktan aynı kolaylıkla karnını ovalayarak kurtulamadığına hayıflanırdı. Felsefe tarihinde cinsel olarak kendine dokunmayla böyle utanmazca bir ilişki, süreklilik kazanmamıştır: Immanuel Kant 18. yüzyılın sonunda, tam çağının çocuğu olarak, bu

1 Çev. Candan Şentuna, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

davranışı doğaya aykırı bir tiksinçlik olarak görüyordu. *Pedagoji Üzerine*[2] başlıklı, aslında "açık yürekli olma" ve "kendini idare edebilme" ile ilgili bir kılavuz mahiyetindeki tebliğinde, kendine dokunmanın erotik cephesini tümden karalar: Ruhu ve bedeni "kendi kendisine yönelmiş şehvet"ten daha fazla güçten düşüren bir şey yoktur ona göre.

Geç modern çağda bu, dramatik olmaktan çıkarak, gerilim atmanın bir çeşidine dönüşür. Kendi kendiyle meşgul olmanın erotik veçhesi, bunun ötesinde, mesela seyirlik ve dokunmalık kumaşlar ve kıyafetlerle tahrik edilip tatmin bularak, tüm duyusallığı kapsar hale gelir. Gündelik tiyatronun *ikinci perdesi*, giyinme ile oynanır, bu da başka araçlarla kendine dokunmaktır. Kıyafet seçiminin bir saiki, güzeli ve onaylanmaya değer olanı hem kendine hem başkalarına teşhir etmek olabilir. Giyinme tarzı insanın içindeki hissi ifade etmenin bir biçimidir, onunla o hissi bedenin yüzeyine yansıtabilir, aynı zamanda da başkalarını etkileyebilirsiniz. Tersine, kıyafet de biçimleri ve renkleriyle, insanın içindeki hissi ve tüm kendiliği etkiler – giysiler, benlikleri inşa eder. Bir insan kendini derisi içinde iyi hissetmiyorsa, bununla kastedilen çok defa beden değil kıyafetin oluşturduğu ikinci deridir; kişi kendi üzerinde onu beğenmiyordur, fazlasıyla nesne olarak kalmış, onun özneliğinde erimemiştir.

"Moda" sürekli yeni değişikliklerle insanların kendilerine dokunuşu için ikinci deriler oluşturma çabasıdır. O, bir *varoluş tarzı* tasarımı atar ortaya, dışsal biçimlerle içsel kendiliğin olanaklarını geliştirmeye izin veren bir yaşama tarz ve biçimini tasarlar. Görüntüdeki yüzeyselliğin daha derindeki anlamı, buradadır. Hayat asla çıplak bir *için* değildir, daima bir *nasıl* ve *niçin*'dir aynı zamanda, bir varoluş tarzıdır, bir cezbetme ve kendini yaşam içinde gerçekleştirme stilidir. Bedensel temsil, benliğin kâh soyunarak kâh giyinerek oy-

2 Çev. Mustafa Rahmi, Yeni Zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2005.

nadığı bir oyundur, hem kendi bakışınıza hem başkalarının bakışına sunduğunuz bir tiyatro oyunudur; o bakışlar benliği yalayıp geçer, geçerken hafifçe dokunurlar ona. Şu da var ki, sürekli değişen biçimler ve renkler çabucak benliğin içsel dönüşümleri ve dalgalanmalarıyla özdeşleştirilir hep, oysa bu dönüşümleri sağlamak o kadar kolay değildir. Hazır modadan yararlanmak yerine bizzat yaratıcı olup modayı tasarlamak, böyle derine uzanan sonuçları daha kolay temin edebilir.

Gündelik hayat tiyatrosunun *üçüncü perdesinde*, bedenin kendisinde değişiklikler yaparsınız, onu muhtelif aksesuarlarla, mücevherlerle göze, hoş kokularla buruna hitap edecek şekilde donatırsınız. Kozmetiğin yoğun dokunmalı sanatlarıyla dudakları, kirpikleri, kaşları, el ve ayak tırnaklarını işleyerek, bedenin cazibe yayma hakkını ona verebilir, başkalarına da benliğinizin nasıl algılanmasını istiyorsanız, ona göre sinyaller gönderebilirsiniz.

Bedensel değişikliklerin sevilen bir biçimi, saçları şekillendirmektir; bu işi memnuniyetle profesyonel saç sanatkârlarına emanet edersiniz. Onlar, birçok müşterilerinin saçlardan çok kafa derisine dokunulmasıyla ilgilendiklerini bilirler, bu dokunuş onların benliklerine iyi gelir. ASMR'dir o (*autonomous sensory meridian response*)[3] derin rahatlama halinde, kafa derisinde hissedilen o hoş karıncalanma. Kadınlar, dokunmanın bu anlamdaki gücünü biraz daha sık deneyimlemek isterler sanki. Erkekler daha ziyade yüz derisinde ve ona düzenli fırça, tıraş bıçağı veya tıraş makinesi temasında uzmanlaşmışlardır.

Tiyatro oyununun, tamamen farklı türden dokunuşlarla bedene müdahale edilen *son perdesi*, o kadar gündelik değildir. Burada salt dıştan tutturulmuş bir süs söz konusu değildir, daha ziyade bedenin kendisi, hem benliğin hoşuna gi-

3 (Ing.) Otonom duyusal meridyen tepki.

decek hem mümkünse başkalarını etkileyecek bir mücevhere dönüşecektir. Bunu mesela dayanıklılık gerektiren bir *antrenmanla* bedenin seçilmiş kısımlarını geliştirip kalıplayarak gerçekleştirebilirsiniz.

Bedenin tam olarak bir sanatsal yapıta dönüşmesi ise, onun üzerinde az çok acı veren manipülasyonları gerektirir. Bunun yaygın bir yöntemi, dövmelerle yapılan *body-art*'tır;[4] bunun için bedeninizin tümünün veya bir bölümünün yüzeyini işi bilen sanatkârların tasarrufuna bırakırsınız. Bedene bundan daha ileriye giden müdahaleler, bir cerrahın insanın dış görünüşünü onun arzusuna göre biçimlendirmek üzere kesiler atarak ve ince dokunuşlarda bulunarak icra ettiği güzellik operasyonlarıdır. Bir zamanlar daha iyi bir topluma dair kurulan düşlerden beslenmiş olan ütopyacı enerjilerin, bir süre daha bireysel bedenlerin mükemmelleştirilmesine akacağını varsayabiliriz.

Elbette, modernleşme sürecinde geleneklerin, törelerin ve dinin kurallarından azat olduktan sonra, bedenini istediği gibi işleme olanağı her insana açıktır. Lakin bu özgürlüğü dikkatli kullanmak öz çıkar açısından akıllıca olur, yoksa mükemmel olmayan bir bedenin yol açacağından daha büyük sorunlara katlanmak zorunda kalabilirsiniz. Bedensel güzellikse mesele, mükemmellik gerçekçi bir hedef değildir. En azından, yaşlanma süreçlerini hesaba katmanız gerektiği için değildir. Tüm gücünüzü dış suretinizin hoşluğuyla parıldama arzusuna vermektense, bir iç güzelliğe erişmek için uğraşmak daha iyi sonuçlar verebilir. O güzellik gözlerde ışıldar, yıllarla cazibesi artar, bedensel kayıpların da zahmetsizce üstesinden gelebilir. Dokunmaya önem verilen ilişkilerin de yararı dokunur buna.

4 (İng.) Vücut sanatı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİRBİRİNE DOKUNMAK: AŞKA HEP YENİ BİR BAŞLANGIÇ

Sevenler birbirlerine dokunduklarında, dokunmanın kuvvetini fazlasıyla fark edersiniz. Yumuşak olabilir bu dokunuş, tarafların hoşuna gidiyorsa şiddetli de olabilir. Tenin bütün yüzeyinden, ışıldayan gözlerden, gülümseyen ağızdan, güven uyandıran kokudan, okşayan elden sökün eden enerjiler, gözlerin, kulakların, burunların ve gözeneklerin duyusal açıklıklarından geçerek ötekine nüfuz eder. Aşk, öpüşürken ağzın tadıyla mühürlenir, öpüşme tecrübesi duyguları dalgalandırır ve sevenleri transa geçirir, kendilerini ve etraflarını tamamen unuturlar o halin içinde.

Gayet anlaşılır sebeplerle, dokunma alışverişi, sevme sanatının esaslı unsurlarından biridir. Dokunanı da dokunulanı da *elektriklendiren* enerjiler, ikisinin de birbirlerini nasıl onayladıklarını hissetmelerini sağlar: Dokunmak güzelleştirir. Dopamin ve noradrenalin gibi hormonlar kokaine benzer bir mutluluktan uçma hissi yaratırlar. Endorfinler stresin atılmasını sağlar, ruh halini aydınlatırlar. İnsana hoş gelen yakınlık ve güvenle beraber, prolaktin ve oksitosin salgılanır. Daha olası mahrem dokunuşların arifesinde bu mad-

deler sihirli bir etkiyle sese billur tınısı katar, gözleri pastel renklere boyar, teni ipek ve kadifeyle sararlar. Bütün bunlar tamamen kendiliğinden olur. Hormonlar devreye girince, artık sebep sorulmaz.

Bakışlarla, sözlerle ve dokunuşlarla gerçekleşir bu. Romantiklerden Novalis sıralamayı şöyle tasvir etmişti: "*Bakış* - (konuşma) - *ellerin dokunuşu* - *öpücük* - *göğüs teması* - *cinsel uzuvlara el atış* - kucaklaşma eylemi" (*sic!*, Novalis, *Über die Liebe*,[1] 2001, 84). Bütün bu şefkat ve şiddetten, aşkın herkesin bayıldığı *pembe-kırmızı saatleri* doğar. Ne var ki bu cezbe hali gün be gün her an yaşanamaz. Sevenlerin birbirine dokunma tarzı, zıtlıklardan beslenir. Kaş çatmak, tebessümden farklı bir tesir yapar. Pek hoş olmayan bakış, daha güzel bir bakışa özlemi uyandırır. Ses yükselince, daha önce işitilmiş tatlı tınıların eksikliğini hissedersiniz. Nahoş koku veya tat, merkezkaç kuvvetleri serbest bırakır. En nihayet arzulanmayan, tacizci, şiddet içeren dokunuş, ilişkinin mutlak sınırını çizer.

Her şey, baştan başlar. Dikkatle yoklayan dokunuş, bir molanın ardından ruhu açar yeniden; ruh dediğiniz o bulutsu yıldız kümesini andıran oluşum ki, kavraması çok zordur ama sevenlerin ilişkisinde belirleyici önem taşır. İçsel olana, dışsal olan dolambacından giderek rahat erişirsiniz, şayet öteki açarsa yolu. Aşkta bir tür uygulamalı psikosomatikle *soma*, beden, *psyche*'ye etkide bulunabilecek bir dayanak noktasına dönüşür. Bir söz, bir kelime, bir parmak ucu, bir jest, bir dikkat, ötekinin ruhuna vasıl olur ve enerjileri kanatlandırır. Hele ki, verimkârlığının bir esasını, enerjisinin bir kısmını bağışlamakta gören bir ruhtan geliyorsa bu itki...

Dokunuşlar aşkı başlatmaz sadece, dokunuşlarla onu yeniden fethedebilir ve yeniden başlatabilirsiniz de. Tıkanan, donan enerjiler, yüzeyde kalsa da çok daha derine uzanan

1 (Alm.) Aşk Üzerine.

bir dokunuşla yeniden akmaya başlarlar. Bedensel bir gerginliği çözerek, ruhsal gerginlikleri çözersiniz; insanın kapanıp kalmış içi açılır, duygular harekete geçer, düşünceleri kendilerini dışa vurmaya yüreklendirir. Sevenler kendi kendilerine reçete ettikleri fizyoterapi, bir tür çift terapisi olur. Dokunmaya amade olmanın, ilişkinin sürdürülebilirliğiyle doğrudan ilişkili olduğu, fizyoterapistlerin ve nörobiyologların bir bulgusudur.

Bedensel dokunuşla ruhsal enerjileri yeniden harekete geçirmeyi başarırsanız, bedenin emeği ete can katacaktır, kelimenin gerçek anlamıyla bir *enkarnasyondur*[2] bu. Sevenlerin yeni kuvvetlerin akışıyla dolar, bu onları birbirlerine yaklaştırır. Dokunuşlar olmadığındaysa canın çekilmesi tehlikesi baş gösterir, *ekskarnasyondur* bu, enerjiler bedenleri terk eder – üstelik hayatın sonunda da değil, daha yaşarken. Anlık olsun, hayatın uzun devreleri boyunca olsun. Dokunmak duyguları uyandırır, onları canlandırır, dokunmanın eksikliği ise öldürür onları.

Yalnızca duyularıyla bedenler değil, duygularıyla ruhlar da birbirlerine dokunduğu zaman, sadece tek bir geceden fazlası söz konusudur artık. Hissetmek, ruhun, aşkta başka hiçbir ölçüde olmadığı kadar duyumsanabilir olan ele avuca sığmaz zenginliğini algılamanın bir olanağıdır. Bedensel açıdan konu aşk yapmaksa, ruhsal düzlemde de aşkı hissetmektir; aşkın enerjisi heyecan veren, coşturan, tahrik eden duygularla ifadesini bulur.

Aşk, enerjilerin birbirini tamamlaması ve örtüşmesidir, öyle ki her kadın ve her erkek, kendi kendine olduğundan daha fazla enerjiye sahip olur. Şu da var ki, enerjiler tıpkı alevler gibi, sabit durmazlar. Aşkın *kırmızı saatleri* gibi enerjinin parladığı zamanların ardından, kısık bir alev dili sa-

2 Hıristiyan ilahiyatında, ayrıca Budizm'de, tanrının insan suretinde belirmesi. Kelime anlamıyla: etlenme, ete kemiğe bürünme.

yesinde ateşi tamamen sönmemesini umduğunuz zamanlar gelir. Hareketli bir duygusal hayat arayan kişi, aşk ilişkisinde doğru yoldadır. Geniş duygusal hareketlilikler yelpazesinden, kendisini sürükleyip götürecek gerilim payını alır.

Sevenler arasındaki dokunuş, ayrıca sadece bedensel ve ruhsal değil, zihinsel bir dokunuş da olabilir. Zihinsel dokunuş, düşüncelerin birbirine bağlanmasını temin eder; bu bağlılık, zor zamanlarda ötekini düşünmekle, onu düşüncelerinde kucaklamakla ve onu yanında bilmekle kaimdir, öteki adına da düşünmekle, onunla beraber düşünmekle, keza ona karşı çıkmak üzere düşünmekle ve ona her biçimde düşünsel olarak temas etmekle kaimdir. "Bütün zihinsel dokunuşlar, bir sihirli değneğin dokunuşlarıdır." (Novalis, *Über die Liebe*, 2001, 57)

Zihinsel dokunuş, sevenlerin deneyimlerini ve düşündüklerini birbirlerine anlatmak ve karşılıklı "durumlarını güncellemek" üzere arayı fazla uzatmadan buluştukları *mavi saatlerde* yoğunlaştırılabilir. Bu onlara, çalışma dünyaları farklı olsa bile, dirsek temasını yitirmeme olanağını verir, ötekinin tecrübelerine ortak eder, ondaki değişimleri anlayarak ilişkiye katabilmesini sağlar. Sevenlerin iyi niyetlerine rağmen hiç farkına varmadan birbirlerinden uzaklaşmalarını ve sonra bir an gelip –nasıl buraya geldiklerini açıklayamadan–, artık birbirlerine söyleyecek bir şeyleri kalmadığını fark edecek noktaya gelmelerini önlemenin en iyi yolu budur.

Mavi saatler sayesinde, belki de yavanlaşma tehdidi altına girebilecek olan ilişkinizi, adeta kendiliğinden, vakitlice yeniden başka bir düzleme çekebilirsiniz. Zihinsel alışveriş, müşterek hayatı güçlendiren ve yaralanan yerlere şifalı bir etkide bulunan enerjileri açığa çıkartır. Düşünsel düzlemde sevenler, anlık deneyimlerin etkisinden sıyrılıp durumu dışarıdan bakar gibi görerek her yönüyle değerlendirebilir-

ler. Bu düzlemin hakkı verilirse, ilişki üzerine tefekkür edilebilir, yorumlanabilir ve ona yeniden çekidüzen verilebilir – özellikle de, duyguların karmaşası içinde çaresizlik, hayal kırıklığı ve ümitsizlik galebe çaldığında...

Zihinsel alanda aşk süreklilik kazanabilir ve bedenler pörsüyüp duygular tutkuyla dolup taşmadığında da devam edebilir. En azından, eşlerden hiç değilse birisi zihinsel temasa tutunabilecek güce sahip olduğu müddetçe. Platon'un, aşk üzerine kitabı *Symposion*'da, Eros'un bu düzlemine imtiyazlı bir yer ayırmak için haklı sebepleri vardı. "Platonik aşk" kavramı oradan çıkmıştır. Zihinsel dokunuş, çok sonraları Shakespeare'in de aşktan talep ettiği şeyin, yani "zamanın oyuncağı" olmamasının teminatıdır (*Love's not Time's fool*,[3] 116. Sone).

Aşkın gerek başlangıç aşamasında gerekse olgunlaştığı dönemde, doruk noktası, kuşkusuz sevenlerin artık kendilerini birbirlerinden ayırt edemedikleri o erime halidir. O hal içinde, ikili olmayı varsayan dokunuş, sahici bir tekliğe dönüşür – bir anlığına da olsa. Kavramsal olarak elle tutabileceğiniz her katı şey, saf oluş hissi içinde bir enerji denizine akar, benlikler orada var olmaz olurlar artık. Bu eşik aşılırken, sınırsıza, sonsuza doğru bu "aşkınlaşma" halinde sınırlı olan, sonlu olan bütün gerçeklik geride kalır.

Böylece, biyolojinin, kimyanın ve fiziğin ötesinde, *aşkın metafiziği* girer görüş sahamıza. İlişkinin, Oscar Wilde'ın bir mektubunda (Richard Ellmann, *Oscar Wilde*, 1991, 752) *erguvani saatler* dediği bu evresinde, zamanın durduğu falan yoktur, zaman yok olmuştur basbayağı. Bu tecrübe hazır bulunmaz, onu "yapmanız" mümkün değildir. Sevenleri sarıverir ya da sarmaz. Sizin elinizden gelen, yeniden, yeniden bedensel, ruhsal ve zihinsel dokunuşlarla bunun ön koşullarını hazırlamaktır.

3 (İng.) Zamanın oyuncağı değildir aşk.

Aşkın anlamı, anlam yaratmadadır. Sevenler bunu tüm bir bedensel, ruhsal ve zihinsel dokunuşlar döngüsüyle gerçekleştirirler, ta ki birbirlerinin kalplerinde eriyene kadar, sonra her şey baştan başlar. Aşkın döngüleriyle yaşamayı öğrenenler, uzun süre beraber kalabilirler. Dokunmayı bütün düzlemlerde tecrübe etmek, sevenlere mahsustur. Ancak özel türden bir dokunuş, aşkın ötesinde de mümkündür ve insanların çoğuna da gündelik karşılaşmalarda gayet arzulanır görünür.

BEŞİNCİ BÖLÜM

HİSSEDİLEN DOKUNUŞ: GÜLMEK VE GÜLÜMSEMEK ÜZERİNE

Bir başkasının gülmesi, dokunur bize. Ben de onunla gülebiliyorsam, hoş bir şekilde dokunur, lakin hiç gülecek halim yoksa, nahoş bir şekilde. Gülecek ne vardır ki ortada? Bir başka seferinde de gülen ben olurum, ötekilerin bununla ilgili bir tavır alması gerekir. Peki o zaman ben düşünür müyüm, gülmem onlara nasıl geliyor diye? O sırada gülmek sadece dokunmakla kalmıyor, tamamen alt üst ediyordur beni; karın bölgesinin derinlerinden kopup gelen ve titreşimleriyle her zaman gergin olan diyaframı sarsalayan gülüş, en nihayet gevşeyene kadar basbayağı acı veriyordur.

Gülmek nedir? Söylemesi zordur, üzerine tefekkür edilmesinden kaçar zira. Nörobiyolojide "subkortikal" bir fenomen olma şüphesi altındadır; yani, beynin daha sofistike bölgelerinin aşağılarında bir yerlerde olup biten bir şey. Sismografik ölçümler yapmak mümkün olsaydı, muhtemelen gülmenin öncesinde bedenin derinliklerinde hafif bir sallantı tespit edilirdi. Sonrasında yüzün gayet iyi tertiplenmiş eşit dağılımlı simetrisi iyice gerilir, nihayetinde de parçalanıverirdi. Yüzey altında fokurdayan şey, bir vol-

kandan püsküren lavlar misali, çeşmeden fışkırırcasına fışkırırdı.

İnsan gülerek kendini unutur. Ani bir kararla benliğinin hapishanesinden çıkar, bir anlığına başka biri olur. Gayrı ihtiyari başını iyice arkaya atar, göğsü genişler, derin nefes alır. Normal olarak en incelikli nidaları çıkartan ve iyi formüle edilmiş ifadenin mevkii olan ağız, geniş geniş açılarak, çınlayarak ritmik bir şekilde tekrarlanan, orantısız ve düzensiz bir nida salar.

Gülme düzensiz hamlelerle sökün eder ve yüze önceden görünür olmayan ama zamanla yerleşen çizgiler nakşeder. "Gülme kırışıklıkları" ancak imzasının eş koşulabileceği kadar karakterize eder insanı.

Gülmek, nadiren tutturabilir doğru ölçüyü; insanlar "gülmekten çatlarlar." Başkalarına da sirayet eder, "bulaşır" onlara. Vahim sonuçları olan bir hastalıktır, zira gülmekten "kırılır", hatta "ölürsünüz". Hayatta kalırsanız da, bir tür sara tehdidine yol açar sarsıla sarsıla gülmek. Şaşkınlığa ve dehşete kapılan gözlemcilerin defalarca tasvir etmiş olduğu o kasılma, yüz hatlarını çarpıtıp buruşturmakla kalmaz, beynin bütün yüzeyine hücum eder, nöronları havai fişekler gibi vahşice oradan oraya savurur, sinapsları kenetlendikleri yerlerden kopartır. Yine de gülmek belki de tam bu nedenle bir ilaçtır. İnsanın benliğiyle ilişkisinde bir kriz söz konusuysa, şifa olur. Özgürleştirici bir etkisi vardır. Yaralı ruhu onarır. Kalbi açar ve ötekiyle kolayca köprü kurmayı sağlar. Gülen kişi olmuş olan her şeyi silkeler üzerinden, yeniden kuvvet kazanır. Durumun ciddiyetine bir an ara verilir; nefes alıp gayrıciddilik sayesinde yeniden biraz alan kazanmayı mümkün kılan bir andır o. Durum o kadar mı ümitsizdir? Güleyim bari!

"Gülmek, ciddi bir sanattır", Nietzsche emindi bundan (terekesinden fragman, ilkbahar 1882). Kendisi sahiden cid-

diyetle emek vermişti bu sanata, her ne kadar teorik idraki pratiğe çevirmek onun için kolay olmasa da. Bir keresinde muhtemelen istemeden, 1884'te Sils-Maria'da yaşlı bir Hollandalı'dan aldığı Java mahreçli kötü bir maddenin etkisiyle gülmeye başlamıştı. Kız kardeşinin anlatımına bakılırsa, birkaç damla fazla aldığı maddenin neşelendirici etkisi bir gülme krampına dönüşünce, birden kendini yerlere atmıştı (Pia Daniela Volz, *Nietzsche im Labyrinth seiner Krankheit,*[1] 1990, 164 vd.). Ondan sonra, müstakbel şakirtlerini gülmeleri için yüreklendirmekle yetindi. *Trajedinin Doğuşu*[2] üzerine "Bir özeleştiri denemesi"nde (1886) şunu talep etti: "Evvela *bu dünyada* teselli sanatını öğrenmelisiniz – *gülmeyi* öğrenmelisiniz, genç dostlarım."

Oysa gülmek vardır, gülmek vardır. Çok sayıda çeşidi vardır gülmenin, her biri insana başka bir biçimde dokunabilir, o gülüşün hangi duyguyla karıştığına bağlı olarak: neşe, öfke, sevgi, nefret, kıskançlık, alay, zafer vs. Gülmek asla her daim sevinçle özdeşleştirilemez, ümitsizlikle de sarmaş dolaş olabilir. Sarkastik tutumla birleşmesi nadir görülen bir hal değildir, "kötü kötü gülmek" denir buna; o gülüşü işitenlerin sırtından bir ürperti geçer. Bu da gülmenin, öteden beri gaddarlığın da bir biçimi olduğunu hatırlatır, kendisine bir defa gülünmüş olan herkes bilir bunu. Muhatabına acıtarak dokunan eleştirinin küçümseyici, alaycı gülüşünde bunun bir çınlaması işitilir.

Bir yükten kurtulmanın kahkahası, büyük bir gerilimi bir anda ufalayıp hiç eder, oradaki herkese sevinç vererek dokunur bu. Cinnetin tiz gülüşü daha nadir işitilir, onun sebebini kimse tam bilemez, daha ziyade nahoş bir şekilde dokunur insana, çünkü nasıl nereye koyacağınızı bilemezsiniz. Çocuksu gülüş daha yaygındır, muhakkak bir çocuğun gü-

1 (Alm.) Hastalığının Labirentinde Nietzsche.

2 Çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

lüşü olması gerekmez, daha ziyade zor bir durum onu alt etmesi gereken benlikten daha büyük olduğu zaman karşılaşılan müşkül vaziyetten doğar. Gülmek nihayetinde topluluğa mahsus bir fenomendir, hatta kendi kendine gülmek marazi sayılır. Herkese dokunan şey, cemaat kurar; evet, suç ortaklığı kurar. Bir şey onlara müştereken dokunduğunda arkadaşlar birbirlerine yaklaşırlar, bu arada üçüncü kişilere güldükleri de olur. Fakat birisi ötekiyle beraber gülmek yerine ötekine gülecek olursa, yırtılır aralarındaki bağ.

İnsanların gülme ve böylelikle ötekilere dokunma tarzında, yıkıcı bir güç de barınıyor olabilir. Bu sebepten, bireyler, gruplar veya taraflar fazla kudretli hale geldiklerinde, her türlü konvansiyonel düşmandan korktuklarından daha fazla korkarlar gülüşmelerden. Bir iktidar birtakım silahlara ihtiyaç duyar; peki ya gülmenin silahsızlandırıcı etkisine maruz kalırsa? Gülme, yücelik *pathos*'una (duygular) belirli bir karşıtlık içinde, güç ilişkilerini akamete uğratabilir. Şişirilen mana ve ehemmiyet balonları, gülmenin iğnesine değince patlarlar. Kavranması kadar, ele geçirilmesi de zordur bunun. Totaliter bir egemenlik bile onu yok edemez. Onunla dalga geçen herkesi dava eden sultan, kendi kendisini gülünç hale getirir. "Führer"[3] de, ancak gülmeyi idman etmemiş bir toplumun ona bahşettiği o ölümcül ciddiyet içinde hayat edebilmiş değil miydi? Hakkında "fısıldayarak anlatılan" o müstehcen fıkraların sonucu kötü olabilirdi; fakat kendisi için değil, onları anlatanlar için. Ben de doğrusu o fıkraları yaymaya cesaret edebilir miydim, emin değilim.

Gülmek az çok her kültürün bir unsurudur ama her zaman beslenmez, her zaman kıymet verilmez ona. Çin kültüründe uzun süre boyunca şeytan işi sayılmıştı. Havarilere ve ilk Hıristiyanlara dünya görüşlerinden ötürü öyle fazla güldüler ki herhalde, onlar da gülmeyi şeytana mahsus say-

3 (Alm.) Önder. Hitler'in bilinen namı.

dılar. Kötülüğün uçurumundan kopup geliyordu ve hazlarla günahların müttefikiydi. "Şeytani kahkaha" o zamandan beri kullanılan bir kavramdır, ama gülmeye mani olamamıştır. Gülme, yok edilmezdir. Kendisine dokunması için gülmeyi arayan, kendi büyük anlarını anlatan kültür tarihinde bulacaktır onu.

Nouvelle histoire (yeni tarihçilik) okulunun temsilcilerinden Jacques Le Goff, birkaç çalışmasını Ortaçağ'da gülmeye tahsis etmiştir. Diğer antik sanatlarla beraber gülmeyi de canlandırmak, Rönesans kültürüne nasip oldu. Petrarca, Plütark'ı emsal alan fıkra cephanelikleri oluşturdu. Novellalar, eşi görülmez bir kabalık ve kötücüllükle edepsiz hikâyeler ve şakalar anlattılar. Abartılı komedi figürleri icat etmek, basbayağı bir meslek haline geldi. Don Quichotte ve Sancho Pansa çehrelere, keza François Rabelais ve François Villon gibi yazarlara bu tarihin içinde rastlarız. Aydınlanma kültürü, daha 17. yüzyılda ilişkileri güldürü vasıtasıyla gözlemeyi önemseyen, böylelikle birçok teorik incelemenin yapabileceğinden daha etkili olan Molière olmadan düşünülemez. 19. yüzyılda Honoré de Balzac bütün eserini *Comédie humaine*'e (İnsanlık Komedisi) adadı; Charles Baudelaire, insanı yaratıcılıktan uzak düşünseydik komiklik diye bir şey olamazdı, diyordu.

20. yüzyılda gülme, sinemada yeni bir can buldu; Buster Keaton ve Charlie Chaplin, öldükten çok sonra bile insanlara bedenlerini kahkaha salvolarıyla sarsacak kadar dokunabiliyorlardı. Karl Valentin de, gündelik hayatın sıradanlığı içinde dört bir yanda serili cephaneliklerin fitilini ateşleyerek, bu aracı kullanmasını iyi biliyordu. Heinz Ehrhardt ve Loriot (Vicco von Bülow) da onyıllarca Alman televizyon izleyicisini büyülediler ama onların kimi skeçlerini sonradan izleyince, gülme vesilelerinin nasıl da dönemsel olduğunu görürsünüz.

Mizahi denen bir meşrep vardır ki, gülme sanatını teşvik eder ve başkalarına öyle hoş bir temasta bulunur ki, onlarda sempati uyandırır, çünkü şunu bilirler: Bu insandan korkmaya gerek yoktur, o kendine mesafe alabilen biridir, hür bir zihindir. Mizah, insanlar için bilhassa bereketli bir humuslu topraktır. Tek sorun, bunun her insanda bulunmaması ve kimsenin kendisinin mizah duygusuna sahip olup olmayacağına dair basitçe karar vermesinin mümkün olmamasıdır. Genetik veya başka sebeplerle kişide yoksa, en azından onun paylaşımcısı olmak nasıl mümkün olabilir? Kabarede. Komedide ve melankomedide.[4]

Bunlara gündelik hayatta her an erişemeyeceğimize göre, gülme sanatına olan iştahımızı doyurmak için daha hareketli bir araca ihtiyaç vardır. Bunlardan birisi, fıkradır. Fıkra şimşek gibi çarpar insanı. Yeter ki nüktesi ateşleyici olsun. İlk bakışta göründüğünden çok daha zordur bu. Ateşleyici olabilmesi sadece anlatana değil, âna ve uygun şartlara da bağlıdır. Ustalık, kimsenin beklemediği bir şey söylemektedir. Tahmin edilmedik bir bağlantı olur bu, ani bir aydınlanma olur, çift anlamlı bir söz oyunu olur, bir anlam kayması olur veya anlamı azami şekilde yoğunlaştırarak göz kırpan bir açıklama. Kimileri ağızlarındakini püskürtürcesine gülerken, kimileri de şaşkın şaşkın kalakalıp mahcubiyetlerinden nazikçe bir gülme belirtisi gösterirler.

Birtakım berduşlar da, günün birinde, hep aynı fıkraları anlatıp durmanın artık zahmetli bir iş haline geldiğini düşünmüşler. Fıkralara numara vermeyi, görev icabı gülmek üzere her seferinde sadece numarayı söylemeyi kararlaştırmışlar – iyice rasyonalize edilmiş bir gülme etkinliği. Kapsamlı fıkra listesi 100 numaraya kadar ulaşmış, artık başlayabilirlermiş. Derken "101!" diye seslenmiş birisi. Hepsi susmuş, süklüm püklüm bakmışlar. "Niye gülmüyorsu-

4 Melankoliyle komediyi harmanlayan tür, hüzünlü mizah.

nuz ki?" diye sormuş o alaycı tip, darılmış havasında: "Yeni bi' fıkra bu!"

Üzerine düşünmenin uzun hattını kat etmesi gerekirse şayet, fıkranın esprisi yiter gider. Nükte ateşlenmediyse, belki de ortada bir espri yoktur veya dinleyen düşünmeyi tamamlayamamıştır. Aksine, fıkradan kahkahaya giden yolun kısalığından gülmenin düşünme kabiliyeti olmadığı sonucunu çıkartmak da mantığa kısa devre yaptırmak olur. İçgüdüsel gülme, düşünen benlikten daha hızlı düşünür. Bağlantıların mizahi idraki beyni elektrik akımı gibi çarparken, benlik hâlâ geniş geniş üzerine düşünmenin uzun ve zahmetli yolunu katediyordur. Gülmede her türlü aklın varlığının inkâr edilmesi, sadece onun olağan düşünme yollarının geçtiğinden farklı bir aklı kullanmasındandır. Gülen akıl, tüm aklı kendi tekeline almaya kalkan müşkülatlı rasyonellikle dalgasını geçer.

Kahkahalarla gülmenin alternatifi ise, daha kontrollü kullanılabilen ve o nedenle de çok daha ince ayrımları olabilen *gülümseme*dir. Narinliğiyle, çok defa kaba saba gülmeden daha güçlü bir etkide bulunur insana. Gülümseme sadece duyusal bir dışavurum değil, mimiğin ifade kazandığı bilinçli seçilmiş bir tavırdır. Dudaklarda konumlanır, dudak kenarlarında can bulur, bütün çeşitlemelerinde gözlerden ışıyarak yansır. Sihirli bir şekilde açar insanı; hem gülümsemesini göstereni hem de onu anlayan ötekini. Gülümseme her zaman kalpten gelmez, bazen bir hesaba dayanır. Bir durum karşısında mesafe korumaya dönük olabilir, benliğin kendi kendine mesafelenmesi olabilir veya benlik öyle isterse, ötekilere mesafe koyabilir.

Gülümsemenin geniş yelpazesi, 1953'ten kalma gülünç bir kolej hikâyesine dayanmakla beraber 2003'te iç politik saiklerle, genç kadınların dikkatini muhafazakârlaşan toplumda kaybettikleri özgürlüklere çekmek üzere çevrilen bir

Amerikan filminde gözler önüne serilmişti. Sanat tarihçisi Katherine Watson'ı canlandıran Julia Roberts'in bedenleştirdiği dişil özgür ruh, yumuşak olduğu kadar kararlılıkla özgürlük kazanımlarına sahip çıkarken, bu özgürlükleri hükümran bir gülümsemeyle bütünleşen bir surete büründürüyordu: *Mona Lisa Gülüşü* (yönetmen Mike Newell).

Muhteşem oyuncu, karakteristik ağzıyla tastamam bir gülme ansiklopedisini sahneye koymuştu bu filmde, çoğu kez anlık bir ufacık değişiklikle, insana her seferinde değişik bir şekilde dokunuyordu. Roberts, bir gülümsemenin buz gibi ve neredeyse "müsellah" olabileceği gibi, sıcak kalpli ve silahsızlandırıcı da olabileceğini gösteriyordu. Çekingen olabildiği gibi, mahcup, imalı, temkinli, yapmacık, gönülsüz, asabi, şaşkın, kurnaz, ironik, sevinçli, hüzünlü, güven dolu, şefkatli, cilveli, çift anlamlı, entrikacı, anlayışlı, rıza gösterici, düşünceye dalmış, cesur, meydan okuyucu, kararlı, hakimâne, mağrur, bilgiç, kaygılı, rahatlamış, ümitsiz, reddedici, küçümseyici, sinik, kınayıcı, rikkatli, iyi niyetli, neşeli, ışıl ışıl, muzaffer de olabilirdi bir gülümseme.

Neredeyse algılanamayacak hatta bir gülümseme olup olmadığından emin olunamayacak kadar ince olabilir gülümseme. Julia Roberts, Leonardo da Vinci'nin bir reprodüksiyonunun önünde otururken, bir anlığına işte tam Mona Lisa'nın yüzündeki o tuhaf ifadeyi vermeye muvaffak olur. Meşhur hanımefendi, özgür olduğu için gülümser. Belki üzüntü veren bir gülümsemedir bu, sevinç kadar melankoliyi de sezdirir: özgürlüğün sevinci, özgür bir hayatın gerektirdiği çabanın elemi. Gülümseme, ifade bolluğu ve dokunma kabiliyetiyle, susmanın müttefikidir.

ALTINCI BÖLÜM

DERİNDEN DOKUNAN: SUSMA ÜZERİNE

Hayatımın uzun bir dönemi boyunca, balıkçılık ehliyeti alsam mı diye düşündüm. Balık tutmak için değil kesinlikle. Tanrı korusun, hiçbir hayvana eziyet etmek istemem, sivrisinekler hariç. Sadece cezalandırılmadan susabilmek istiyordum, saatlerce, günlerce. Beşeri münasebette susmak genellikle reddedici, kayıtsız veya küstah bir tavır olmak görülür, o duruma düşmekten kaçınmak istiyordum. Tamamen ikincil bir amaç olarak, felsefeci olarak mesleğimin gereğini yapmak da istiyordum; zira 6. yüzyılda Boethius susmanın filozofun karakteristik vasfı olduğunu ilan etmişti. Her halükârda *Felsefenin Tesellisi (Consolatio philosophiae)*[1] eseriyle ilgili olarak ona atfedilir bu ifade: *Si tacuisses, philosophus mansisses.* "Sussaydın eğer, bir filozof olarak kalırdın."

Aslına bakılırsa kendisi bu telakkiye uymamıştı, zira susmadı. Ama hep böyledir işte: Susmak hakkında konuşmak isteyen, mecburen bozar suskunluğunu, susmak üzerine yapılan her konuşmanın temel sorunu budur. Ben de burada

1 Çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017 (3. baskı).

aynısını yapıyorum, susmanın insana ne şekilde ve nasıl bir güçle dokunabileceğine dair birkaç fikir ileri sürmek üzere. Bu dokunuşun vesileleri çoktur, ama her susma şekli insana başka türlü dokunur. Her durumda bunun nasıl cereyan ettiğini ve ilişkinin doğrudan taraflarını ve ötekileri nasıl etkilediğini anlamak gerekir. Susma yoluyla dokunma ve dokunulma sanatını, hayatın akışı içinde deneyip yanılarak, pratik yaparak ve düşünerek öğrenebilirsiniz. Sonra yine susarak susmak hakkında tefekküre dalmak üzere...

Esas itibarıyla her iki seçeneğe de sahip olmak yararlıdır, konuşmak *ve* susmak. Tek başına konuşmak hüküm sürerse, bu susmayı tercih edenlerin aleyhine olur; belki onların da söyleyeceği bir şey olmasına rağmen, dikkate alınmazlar. Tek başına susma hüküm sürerse, bu memnuniyetle konuşmak isteyen ama buna cesaret edemeyenlerin aleyhinedir. Bir insan hiçbir zaman bir şey söylemezse, kendisiyle ilişki kurarken yararlı olabilecek bir idraki sağlamaktan imtina etmiş olur. Sürekli her şeyi söylemek ise, kendini tutamayan bir gevezeliğe delalet eder. Çok fazla konuşandansa, susmayı da bilen kişi daha güvenilir görünür. Susabilen, herhalde daha tefekküre yatkın olan insandır, çünkü susmak, kendini dinlemeyi daha fazla mümkün kılar, onun için "sakin sular derindir."

Ne var ki, bu rol dağılımının sadece söylemesi kolaydır: Birisi konuşur, öteki dinler. Susmada, aktif tarafı pasif taraftan her zaman ayırt edemezsiniz. Kim kimin karşısında nasıl susar, kim susanı nasıl dinler ve ona nasıl cevap verir? Konuşmayla susmanın birbirine zıt olduğu da elde bir değildir. Susmak, çok şey anlatabilir. Konuşmak da, insanın konuşmasına rağmen söylemediği şeylerden oluşan bir susmayla dokunmuştur. Birçok söz arasında, söylenmeyen bir şey kurnazca gizlenmiş olabilir. Bir tavır lehine ya da aleyhine ileri sürülen sebepler kadar, kasıtlı veya kasıtsız dile getirilmeden kalan sebepler de ilgiye değerdir.

Sarf edilen sözün tarz ve biçimi kolay algılanabilir ve açık seçik tanımlanabilir: "Demek budalanın teki olduğumu düşünüyorsun!" Susmanın insana nasıl dokunduğunu ise o kadar kolay algılayamaz, en fazla, enerjisini hissedebilirsiniz. Bunun sonucu, kararsızlık olabilir: Hiçbir şey dememekle, acaba ne kastetti? Susan kişi, susmasının ulaştığı ötekinin, bütün bunlar ne anlama geliyor diye soracağını unutur: Bir ehemmiyeti yok mu? Kuruntu mu? Kasıtlı bir şey mi? Bir susma sanatının, susmayı daha bilinçli bir tarzda kullanmaya yardımı olacaktır: Ne zaman, hangi tarzda, ne uzunlukta, neyin üzerine, kime karşı, hangi durumda ve hangi yoğunlukla susarım?

Masum bir tarz, *anlık*, laf arasında, maksatsız ve geçici susmadır, özel bir sebebi yoktur, belki sadece değişiklik için veya habire konuşmak zorunda olmamak içindir. Buna rağmen, yanlış anlaşılmalara yol açtığında nahoş bir şekilde dokunabilir insana. Bir başkası, iletişimin kesildiği izlenimine kapılabilir; niye böyle olmuştur? Bir açıklama sözü yeter o zaman: "Bir araya ihtiyacım var."

Kasıtlı susuş, ister bir ötekine yönelsin ister ona karşı olsun, bir amaca dayalıdır ve sadece iyi niyet ifade ettiğinde hoş bir şekilde dokunur insana. Tek bir kelime söylemeden, şu sinyal verilir böylelikle: "Kişiliğini ve yaptıklarını iyi buluyorum." Olumsuz durumda ise, aşağılama maksatlıdır: "Nasıl birisisin sen böyle ve neler yapıyorsun, olacak şey değil!" Yahut da susanın maksadı, ruh halini belli etme riskini göze almayan cin fikirli bir hesapçılığa dayanıyordur: "En iyisi bu konuda şimdi bir şey söylemeyeyim." Aslında söylenecek her şeyi söylemiş oluyordur.

Susan kişi saiklerini hatta bir maksadı olup olmadığını bilerek belirsiz bırakırsa, bu esrarlı, bilmeceli, *muammalı* bir susuş olur, karşısında susulanları huzursuz eden ve şüphelere sevk eden bir şekilde dokunur. Ama susmak, susana bir

şeyin acı bir şekilde dokunmuş olmasından da kaynaklanabilir; bu o zaman acılı, *kederli* bir susuştur, bir kelime sarf etmek için harcanacak güç bile olağanüstü büyük geliyordur insana. Belki de duyduğu ya da duymuş olduğu şeye uygun kelime bulamıyordur. Yahut da *mütevekkil* bir susuştur, artık sözün bir anlamı olmadığına inanıyor, konuşmayı reddediyordur.

Son noktada, *nihai* susuş vardır: Artık hiçbir şey söylememek, kendi içine kapanmak, susarak çekip gitmek, hatta belki bu şekilde dünyadan ayrılmak ve böylece ötekilere bunu ömür boyu bir yara olarak taşıyacakları kadar sert dokunmak.

Bir şey karşısında beraber susmak, herkese aynı ölçüde dokunur ve cemaat kurucu olabilir: Susarak birbirlerini anlayanlar, birbirlerine ait olduklarını bilirler. Sessizlikle geçiştirmek ise cemaati parçalar, çünkü hakiki koşulların gizlenmesi, sahiden olan şeyin bastırılması, ötekileri incitir. Düşmanlığa, *dik dik bakarak susmak* refakat eder bazen, bir uğursuzluğa gebe veya açıkça hasmane bir susuş. Gerek böyle susmak gerek suskunlukla geçiştirmek, birilerini güvensizleştirmeye ve tahkir etmeye dönük bilinçli bir iktidar kullanımı olabilir.

Susmak, bir insana bilinçli olarak dokunabileceğiniz bir iktidar aracıdır. Susmasını talep edebilirsiniz ondan: "Bu konuda hiç kimseyle konuşmamalısın." İnsanın kendisini pek savunamayacağı, dışsal etkenlerin sebebiyet verdiği *heteronom* (yaderk) susmaya mukabil, insanın kendi içinden gelen *otonom* (özerk) susma vardır. O susuş dışsal bir güce karşı dikiliyor olabilir, bir ötekine karşı iktidar kurmak üzere de devreye sokulabilir; pekâlâ kendisiyle ilgili olan bir şey karşısında belirsizlikte bırakmış olursunuz ötekini. Saldırı veya savunmaya yarayan susma, susuşun *duvar olmas*ıdır; neredeyse bir "susma seti" diker böylece, ister otonom olarak

özel alanda, ister heteronom olarak, bir şeyin konuşulmamasının gerektiği toplum içinde.

Anlık bir hâkimiyet kuran bir susuşun olağan eşiğini aşmak, mesela duraklayan bir sohbette, zor değildir. Bu size zor gelse bile, sözü aldığınızda suskunluk da kırılır. Pek meşrulaştırılamayacak bir şey yapmış olmanın utancından doğan susuşu aşmak çok daha zordur. Kimi insanlar bu nedenle tüm hayatlarını suskun geçirirler. Veya huylarına böylesi uygun olduğu için ve ötekilerin hayatlarına nüfuz etmesini istemedikleri için susarlar. *Varoluşsal* susuşlarıyla, varoluşlarının en özel yanını kendilerine saklamak isterler. O kendine mahsus şey her ne olursa olsun, onu aktarmak veya herhangi başka bir biçimde başkalarıyla paylaşmak istemiyorlardır. Yoksa acaba onu dile getirecek kelimelerden mi yoksundurlar?

Susmak, şu kadarı açıkça görülüyor ki, hem onu uygulayana hem de muhatap olana derinden dokunabilir. Belki, "hissi" muhafaza etme, yani insanlar için olduğu gibi şeyler ve durumlar için de tipik olan ilişki ve bağlantılardaki bereketin değerini bilme kabiliyeti, konuşmadan da fazladır. Susmak, bu ilişki ve bağlantıları konuşmadaki gibi cümle cümle ayrıştırmaz. Sözdizimi (sentaks) ve anlambilimin (semantik) kurallarına uymaz, hele bir zamansal devamlılık zorunluluğuna hiç uymaz. Her söz zamanının bir çocuğudur, her kelime anlıktır, dile getirilmesiyle beraber geçmişe ait olur ve yeni bir şimdi'ye olan özlemi uyandırır. Hiçbir dil, susmanın her an onunla dopdolu olduğu o şeyin tamlığını ifade edemez.

İnsana çok dokunan kimi durumlar vardır ki, sessiz kalmak, "kendi içine dönmek", içsel konuşmalar yapmak ve kendi benliğinde ve onun etrafında neler olup bittiğine dikkat kesilmek, yerinde olabilir. Susarken insan tamamen kendiyledir. Konuşmayla döküp saçmadan toplayabilir duygu-

larını ve düşüncelerini. Başka sesler bağıra çağıra günlük işlerini görürken uzun süre geride kalmış veya kendini işittirememiş daha hafif sesler, onunla konuşmaya başlarlar o zaman. Yüksek sesler, kendi sınırlılıklarını gizliden gizliye biliyorlardır tabii ki: O kadar gürültü çıkarmalarının nedeni budur. Hafif sesler ise, sükûnet saatleri olmasaydı fark edilemeyecek, sonsuz bir uzaklıktan konuşurlar. "Aynı zamanda sessiz de olmayan hiçbir yücelik yoktur," demişti bir vakitler Seneca (*Vom Zorn*,[2] I, 21).

Susma sanatının özü budur: Genişliğe alan bırakmak. Sessizliğin açtığı genişlik, insana kendi sonluluğunun darlığını unutturur; ki insanlar onları ezen, bunaltan o sonluluktan ötürü, "konuştuğum sürece yaşarım" düsturuyla, durmaksızın konuşurlar. Susanın deneyimi ise başkadır: "Sustuğum sürece, benim hayatımı aşan sonsuzluğun parçası olarak hissederim kendimi." Bunun insana dokunmasına izin vermek, sessizce bir şey okumakla da mümkündür.

2 (Alm.) Öfke Üzerine. Latincesi: *De Ira*.

YEDİNCİ BÖLÜM

DÜŞÜNSEL DOKUNUŞ: OKUMA SANATI ÜZERİNE

Yazılmış olan, harfler aracılığıyla olduğu gibi satırlar arasında okuyabileceklerinizle de, sessiz bir şekilde her şeye dokunabilir. Heyecanlı bir kitap okuyan herkes, dikkate değer şeylerle karşılaşır. Okumak onu dümen suyuna çeker, okur alışıldık dünyasını terk eder ve en az aşina olduğu dünya kadar gerçeklik iddiasında bulunan başka bir dünyada yaşamaya başlar. Onu çevreleyen gerçeklik tümüyle elden çıkarılmış gibidir; okur, ancak bir tutku ilişkisinin mümkün kılabileceği bir şekilde, hayalî bir hayata kaptırır kendini. Okumaya dalmak, âşık olmaya benzer: Ansızın, şiddetle, dosdoğru. Düşünceler bağlanmıştır, duygular söz alır.

Her zevk gibi okumanınki de şiddetli ve aşırıdır: Kafanızı sayfalardan kaldıramazsınız; başını bir defalığına kaldırma ihtimali, boyun tutulması ihtimalinden daha düşüktür. Aslında bu büyüyü sadece bir müddetliğine izleyecektiniz, fakat yanıldığınızı anlayana kadar okumaya kaptırmışsınızdır kendinizi. Kupkuru görünen harfler sel gibi akan duygulanımları uyandırır ve benliğe öyle bir kazınırlar ki, bu etkiyi bir daha unutmazsınız. Yaşama sanatında mesele hazların

ölçülü tüketimi ise şayet, yemede, içmede ve *afrodisia*'da[1] olduğu gibi bu hazzın da sadece "haddinden azı" değil, "haddinden fazlası" da vardır. *Lucilius'a Etik Üzerine Mektuplar*'da[2] Seneca, bunu abartmaya, "aşırı kitap okumaya, zihnin ahengini bozmaya" karşı uyarıda bulunuyordu.

Okumak, tıpkı yazmak gibi, konuşmak gibi, duygular, düşünceler, tasavvurlar, düşler ve fikirler aracılığıyla dokunmanın bir biçimidir. Bir kitabı eline alıp sayfalarını çevirmek, ayrıca duyusal bir dokunuşla da bağlantılıdır; başkalaşmış biçimiyle *e-kitap*'ta da geçerlidir bu. Duyusal-ruhsal-zihinsel dokunuş, okumayı bereketli bir deneyime dönüştürür; bu deneyimin kaynağında insanın kendisine dokundurtmaya amade oluşu vardır, çünkü işaretler ona ancak o zaman tesir eder. Bir hikâye okuduğunuzu zannederken, hakikatte kendi içinizde insan olmanın açılımlarına çıkar yolunuz.

Yalnızca anlatılan hikâye değildir insanın içinde can bulan; kendi hikâyesi de canlanır, okuduğu anlatının dolayımından geçerek anlatmaya koyulur. İnsanın hayat hikâyesi, okurken kelimenin tam anlamıyla dile gelir. Harfler, onun çoktandır söylemek istediğini anlatır, ama aynı zamanda başka bir şeyler daha söylerler. Onu harflerin ayartıcı berraklığıyla kaçırıp götürür, ucu bucağı görülmez genişlikteki imkânların bembeyaz uzamına taşırlar. Orada, sezmiş ve özlemiş olduğu, ancak sahici tecrübenin mutluluk mu vereceğini hayal kırıklığı mı yaratacağını kendine sormadığı şeye dokunmasını sağlarlar. Okuma esnasında, kendi kendini biçimlendirmenin imkânları farkına bile varmadan ona doğru uçup gelirler, o da sessiz sedasız değerlendirmeye başlar bu imkânları. Kitabı çoktan indirip kucağına koyduğunda bile, imkânların açıldığı uzamda eğleşmeyi sürdürür heyecanla.

1 Antik Yunan mitolojisinde aşk tanrısı Afrodit için yapılan tören, şölen.

2 *Ahlâk Mektupları*, çev. Türkân Uzel, Jaguar, İstanbul 2018.

Bir okurun bir metnin hakiki anlamının şifresini çözüp çözemeyeceğine ve "hakiki anlam" diye bir şeyin olup olmadığına dair tartışmalar vardır. Daha önemlisi, bu okumanın vuku bulması, o esnada harflerin anlamlandırılıyor olması ve bunların kurgusu üzerinden bir insanın kendine bir yol çizmesidir. Her ilişkide söz konusu olan dram, insanla harfler arasındaki ilişkide de yaşanır; yakınlaşıp birbirini tanımadan başlayıp yabancılaşma ve ayrılığa kadar sürer bu dram, sonra hafıza devreye girer, yeni bir karşılaşma ve dokunmaya olan özlem duyurur kendini.

Okuma, icadından beri bir başkasının başka bir zamanda ardında bıraktığı işaretleri keşfetmek, alımlamak ve yorumlamaktır. Bir izi okumak ve ne söylediği üzerine düşünmek anlamına gelir. Harflerde bir öteki gizlenir, okumak da o sesin size hitap etmesine ve onun size dokunmasına izin vermek demektir. Dokunuş, kendi dilini bulmaya dönük bir itkidir. Öteki benle konuşur, ona sorular sormama izin verir, bunlara kaçamak veya doğrudan cevaplar verir, kitap sayfalarının sahnesinde bana da sırnaşarak dans eder ya da utangaçça saklanır satırlar arasında. Ötekinin metne bıraktığını okuma edimiyle kendi benliğime alabilirim; ötekinin idrakiyle özdeş olması gerekmeyen kendi idrakim buna aracılık eder.

Sadece kendi sesini işiteni, başka bir sese yaklaştırır okumak. Niye? Daha zengin bir benliğe kavuşmak için; çünkü kendisinden başka bir şeyi içine alamayan benlik, yoksul kalır. Kendi dokunulmaz kimliğinde inat etmek yerine kendini, kendiliğini yitirmeyecek ölçüde değiştirmeye ve genişletmeye açık bir *bütünlük* olarak anlayan bir benlik, alımlama kabiliyetini de artırır. Böylece giderek, içine aldığı ve kendini sürekli gözden geçirip yeniden formüle etmesini sağlayan itkilerin bir toplamı olur. Filigran[3] bir yapı oluşur bu şekilde. Bir noktada benlik, kendisinden kaynaklanan işaretler,

3 Su yolu; kâğıdın dokusunda, ışığa tutunca görülebilir şekil veya yazılar.

cümleler ve düşüncelerle, ötekinden devraldıkları arasında ayrım yapamaz hale gelir.

Okumak, bu sebeple öylesine kaçınılmaz görünür insana: İnsanın kendi benliğini okuması, hayatı okuması ve dünyayı okuması bununla bağlantılıdır. Gerçekliği alımlamayla ve harflerle işaret edilebilecek sayısız olanakla ilgili bir meseledir bu. Okuyan kişi hiçbir koşulda şimdiki zamanın görünüşteki doğallığına, olağanlığına bağlı kalmaz. Okuma, zihinsel düzlemdeki dokunuşun gücüyle ona uçsuz bucaksız bir tefekkür alanı açar. İnsan okuma sayesinde, salt imkân olarak içinde dertop vaziyette duran potansiyelini yumak gibi açar. Bunun önemli bir kısmı, öteden beri okumayla bağlantılı olan *eğitimle* ilgilidir. *Okumuşluk* da başka bir şey değildir: Hayatın imkânlarını okumayla kendine açmak ve sorularla cevapları, problemlerle çözümleri ortaya koyup sınayarak düşünmenin ve var olmanın ufkunu genişletmek.

Nörobiyolojik açıdan okumak sinapsların oluşumunu tahrik eder, sinapsların yardımıyla da, kendi başına düşünemeyen nöronlar birbirine dokunur. Beyindeki geniş bir bağlantılar ağı, tasavvurlardan oluşan iyice dallanıp budaklanmış bir kök sistemi meydana getirir, insan düşünsel olarak serbestçe dolanabilir onun içinde. Sorularına cevaplar bulur, ötekilerle ve verili olandan başka şeylerle çok katmanlı ilişkiler kurabilir. Okumadan sonra, başka bir mekândan döner gibi kendine geri döner insan, hem aynı kişi olarak kalır hem de tam olarak aynı kişi değildir. Bir kitabın onu ve hayatına yaptığı "tesirden" bahsedilir o zaman. Okumanın dokunuşu, onun varoluş tarzını yeniden biçimlendirmiştir. Michel de Montaigne o nedenle 16. yüzyılda okuma kazanımını, insanın kendisinden başka bir şey yarattığı bir alıştırma olarak görüyordu: "Kitapların bana öğretmekten çok alıştırma için yardımı dokundu." (*Denemeler*,[4] III, 12).

4 Çev. Sabahattin Eyüboğlu, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Okumanın tarihi, bu alıştırmanın yüzyıllar boyunca hangi evrelerden geçtiğini gösterir. Uzun süre boyunca okumayla kastedilen, Antik Çağ'dan gelen ve manastırlarda sürdürülen *beraber, dıştan* okumaydı. Bu, dudakların görünür şekilde kıpırdadığı ve duyusal ses tecrübesine dayanan sesli okumaydı; metin o vasıtayla konuşur ve benliğe dıştan dokunurdu. Tekrar tekrar okumak, kalıcı bir dokunuş sağlıyordu.

Modernliğin oluşumuyla, *bireysel, içinden* okuma yaygınlaştı; orada insan neredeyse usulca içine süzülüverir metnin, onun içinde biçimlenir ve biçim değiştirir. Okuma faaliyetinin tesiri artık dışarıdan değildir, ona içinden dokunur; sessiz sakin odasında, belki gecenin her dokunuşu muazzam yoğunlaştıran daha da sükûnetli yalnızlığında, okumak içselleşir ve bireyselleşir.

Yine de, içsel olan böylesine imtiyazlı kılınmışken, dışsal olan yine söz alır: Beden hakkını talep eder ve dokunulmak ister, çoğunlukla da kendi kendine dokunmak biçiminde. Duyular okumaya katılmak isterler. El, alnın üzerinden saçlara uzanır, düşüncelere dalmış vaziyette tırnaklar yenir. Bakış bir yerlere kayar. Beden oturup kalmak istemez, okuyanın ayağa kalkması, bir aşağı bir yukarı yürümesi, okuduğunu tekrar çiğneyip öğütmesi, gerçek anlamıyla onu bedenine alması gerekir. Bir gezinti, zihinsel dokunuşu bedensel harekete çevirir yani, yoksa tehdit odur ki, harfler dur durak bilmeyecek, uçucu parçacıkların dansı gibi bedenin içinden geçip gideceklerdir. Kelimelerin ritmindeki hareket, tüm içeriğe damgasını vurur ve artık kendini ondan nasıl ayırt edeceğini bilemeyen benliğin bir parçası haline gelir.

Yeniçağ'da ve modern dönemde basılı eserlerin giderek daha büyük sayılarda yaygınlaşması, bireysel, içinden okumayı fazlasıyla teşvik etti. 18. yüzyılda Aydınlanmacılar, harflerin sanal dünyasının insanlara kitleler halinde dokun-

masının, reel dünyanın değiştirilmesi için belirleyici itkiyi sağlayacağını umuyorlardı. Bireyin okuma sayesinde kendi kendine emek vermesi, toplumun yenilenmesinin temelini oluşturacaktı.

Bir yandan da okumanın bireysel, içsel biçimi, anlatıların insanların öncelikle duygularına dokunduğu *öznelleştirici* okuma ile belirli konularda bilgi aktarımına dayanan kitapların insanların öncelikle düşüncelerine dokunduğu *nesnelleştirici* okuma arasında bölündü.

Okumanın nesnelleştirici tarzıyla beraber, noktasal ve tarayarak hızlı okuma yöntemleri yaygınlaştı. Lafın etrafına, "bağlama" dikkat etmeden, tek tek pasajlar ayıklandı. Bu yolla çok büyük sayıda metin "işlenebildi." Başka çağlarda aynı metnin (sözgelimi İncil) *tekrarlanarak yoğun okunuşu* karakteristik iken, şimdi bunun yerini hep yeni ve başka metinlerin *ilerleyen yaygın okuması* almıştır. Ne var ki böyle olunca da, kalıcı bir zihinsel dokunuştan, olsa olsa uçucu bir dokunuşa geçilmiş oldu. Metinler artık insanlara fazla bir şey ifade etmiyor. Nesnelleştirici okuma tarzının geçerlilik kazanmasına rağmen metinleri yine de öznelleştirici bir şekilde temellük etmeye dönük bilinç dışı çabaları, bazı cümlelerin altını çizmek, dosyalamak, kenar notu düşmek, özet çıkartmak gibi alışkanlıklarda hâlâ fark edebiliyoruz.

21. yüzyılda metinlerle ve elektronik medya araçlarıyla alışverişimizde, okumanın nesnelleştirici tarzı baskındır. Bir okuma etkinliğine ayrılan müddet, dakikalara ve saniyelere kadar düştü; bu, bir metnin insana dokunmasına yetmeyecek bir süredir. İşlenebilecek metin miktarındaki artışla edinilen kazanç, bunların benliğe etkisi bakımından bir kayba dönüşüyor ve hepten tükenişe benzeyen bir duruma sokuyor bizi. Dijital benlik, imgelere ve alımlaması daha az zahmet veren işaretlere sığınıyor, fakat böyle yaptıkça ayrıntılı bilgi ve iletişimden yoksun kalıyor. Neticede metin okumak,

metinleri işlerken tamamen nesnel davranan makinelere bırakılıyor. Makineler bunu yaparken bir şey düşünmezler, bir şey hissetmezler, sadece hece ve kelime sayar, insanlara onları meseleleriyle baş başa çaresiz bırakan manasız cevap yazıları gönderirler. İşaretleri, harfleri alımlamanın ve işlemenin artık insanın kendi kendisi üzerinde çalışmasıyla bir alâkası kalmamıştır. Peki artık hiçbir şey ona dokunamıyorsa, benlik ne olacaktır?

Okumanın insana dokunmasının nasıl bir anlam taşıdığını, bu anlamın görsel dünyada dijital medyalarla ikame edilip edilemeyeceğini veya sahiden vazgeçilmez olup olmadığını, ancak deneysel olarak idrak edebiliriz. Her insan kendi kendine birtakım deneyler yapabilir ve bundan sonuçlar çıkartabilir. Keşfedilecek yeni imkânlar olacaktır, bunların bir kısmı da yeni bir biçime bürünmüş eski imkânlardır. Eski çağların sanatlarına el atmak ve onlarla yeni icatlar arasında bağlantılar kurmak, bir zamanlar bir Rönesans'a (yeniden doğum) yol açmıştı. Lakin okumanın kültürel tekniği nihai olarak geçmişte kalacaksa bile, bu, dokunulma ihtiyacına dokunmaz. Tam da bu kayıp anında, hayat için aslolanın ne olduğu iyice bariz biçimde gösterir kendini. İnsanlar dokunmaya ihtiyaç duyarlar ve her düzlemde duyarlar bu ihtiyacı: bedensel olarak, ruhsal olarak, zihinsel olarak ve pekâlâ metafizik olarak da. Ancak bu şekilde çıkabilirler Ben'lerinin hapishanesinden. Dokunmanın önünde uzanan büyük bir gelecek vardır.

İletişim'den

Psykhe Dizisi

WILHELM SCHMID
Anne Baba ve Büyükanne Büyükbaba Olmanın Sevinçleri Üzerine
Çeviren TANIL BORA

TINA MILLER
Annelik Duygusu
Mitler ve Deneyimler
Çeviren GÜL TUNÇER

GÉRARD TIXIER - CLOTHILDE TOURTE
Anoreksiya ve Bulimiya
Çocuğunuzu Nasıl Anlar ve Ona Nasıl Yardımcı Olursunuz?
Çeviren MERCAN YURDAKULER

WILHELM SCHMID
Arkadaşlıktaki Saadete Dair
Çeviren TANIL BORA

AYALA MALACH PINES
Âşık Olmak
Sevgililerimizi Neye Göre Seçeriz?
Çeviren MERCAN ULUENGİN

WILHELM SCHMID
Aşk
Neden Bu Kadar Zordur ve Yine de Nasıl Mümkün Olur?
Çeviren TANIL BORA

ERICA KOMISAR - SYDNY MINER
Bebeğimin Yanındayım
İlk Üç Yılda Anneliğin Önemi
Çeviren İREM SOYLU

AYALA MALACH PINES

Çiftlerde Tükenmişlik

Sebepleri ve Çözümleri

Çeviren MERAL GÜNEŞ

WILHELM SCHMID

Düşmanlığın Faydaları

Çeviren TANIL BORA

DEBRA UMBERSON

Ebeveynin Ölümü

Yeni Bir Yetişkin Kimliğine Geçiş

Çeviren ÖZGE ÇAĞLAR AKSOY

MOÏRA MIKOLAJCZAK - ISABELLE ROSKAM

Ebeveynlerde Tükenmişlik

Kaçınmanın ve Kurtulmanın Yolları

Çeviren CAN BELGE

MONIKA HEIN

Empati

Ne Hissettiğini Anlıyorum

Çeviren FİGEN SİLE KÖSEBAY

SARA VILLANUEVA

Ergenlik: Sıkıntılı Yıllar

Ergen Çocuklarımıza Keyifle Ebeveynlik Etmenin Yolları

Çeviren DEFNE ORHUN

MARIE HADDOU

Hayır Demeyi Bilmek

Sağlıklı Sosyal İlişkiler İçin Reddetmeyi Öğrenmek

Çeviren IŞIK ERGÜDEN

WILHELM SCHMID

Hediye Vermek ve Hediye Almak Üzerine

Çeviren TANIL BORA

PASCALE CHAPAUX-MORELLI - PASCAL COUDERC

İkili İlişkilerde Duygusal Manipülasyon

Narsisit Bir Partnerle Yüzleşmek

Çeviren IŞIK ERGÜDEN

HOLGER FEINDEL

İnternet Bağımlılığı

Bağımlılar ve Aileleri İçin El Kitabı

Çeviren ATİLLA DİRİM

SUSANN SITZLER

Kardeşler

Hayatımızın En Uzun İlişkisi

Çeviren ATİLLA DİRİM

CHRISTOPHE ANDRE - FRANÇOIS LELORD

Kendine Saygı

Başkalarıyla İyi Geçinmek İçin Kendini Sevmek

Çeviren İSMAİL YERGUZ

WILHELM SCHMID

Kendiyle Dost Olmak

Hayatı Nasıl Kolaylaştırır?

Çeviren TANIL BORA

SVEND BRINKMANN

Kişisel Gelişim Çılgınlığında Kendiniz Kalabilmek

Çeviren MERCAN YURDAKULER

JEAN-PIERRE POURTOIS - HUGUETTE DESMET - WILLY LAHAYE

Kuşaktan Kuşağa Aktarım

Çocuklarımız Çocuklarını Nasıl Eğitiyor?

Çeviren Z. CANAN ÖZATALAY

MARIE FRANCE HIRIGOYEN

Manevi Taciz

Gündelik Hayatta Sapkın Şiddet

Çeviren HEVAL BUCAK

WILHELM SCHMID

Mutsuz Olmak

Bir Yüreklendirme

Çeviren TANIL BORA

CRAIG MALKIN

Narsisizme Yeni Bir Bakış

Kendini Özel Hissetmenin Kötü ve Şaşırtıcı Biçimde İyi Yanları

Çeviren SERAP ARSLANPAY

WILLY PASINI

Sadakatsiz Aşklar

Aldatmanın Psikolojisi Üzerine

Çeviren CAN BELGE

WILHELM SCHMID

Sakin Olmak

Yaşlanırken Kazandıklarımız

Çeviren TANIL BORA

JANET LANSBURY

Saygılı Ebeveynlik

Çocuk Eğitiminde Farkındalığın Önemi

Çeviren GİZEM KARAHASANOĞLU

JEAN-CLAUDE KAUFMANN

Tek Yatakta İki Kişi

Geceleyin Yaşanan Tatlı Savaş

Çeviren Z. CANAN ÖZATALAY

JEANNE SIAUD-FACCHIN

Üstün Zekâlı Çocuğa Yardım

Okulda ve Hayatta Başarılı Olması İçin Ne Yapmalı?

Çeviren Z. CANAN ÖZATALAY

ELISE RICADAT - LYDIA TAIEB

Üzerime Giyecek Hiçbir Şeyim Yok!

Giysi: Keyif mi İşkence mi?

Çeviren TUVANA GÜLCAN

GABOR MATÉ

Vücudunuz Hayır Diyorsa

Duygusal Stresin Bedelleri

Çeviren DEFNE ORHUN

PHILIPPE HOFFMAN

Yeni Bir Başlangıç: Emeklilik

Keşifler, İmkânlar, Fırsatlar

Çeviren ZEYNEP ÖNEN

SUE PALMER

Zehirlenen Çocukluk

Modern Dünyanın Çocuklarımız Üzerindeki Zararlı Etkileri

Çeviren ÖZGE ÇAĞLAR AKSOY

WALTRAUT BARNOWSKI-GEISER - MAREN GEISER-HEINRICHS

Zor Anneler

Yetişkin Kızlar ve Oğullar İçin Rehber Kitap

Çeviren EROL ÖZBEK

SUSAN FORWARD - CRAIG BUCK

Zor Bir Ailede Büyümek

Geçmişi Onarmanın ve Hayatını Geri Kazanmanın Yolları

Çeviren AHU TERZİ

FRANÇOIS LELORD - CHRISTOPHE ANDRE

"Zor Kişilikler"le Yaşamak

Çeviren RIFAT MADENCİ

Dokunmanın insan ilişkilerinde, özellikle de yakınlık ve güven bağı kurmada, eşsiz bir önemi vardır. Besler, sağaltır, taze bir yaşama cesareti aşılar. Hem tüy gibi hafif hem de son derece etkili bir deneyimdir. Belki düşünmeden bile önce, insanı insan yapan temel şeydir.

Dokunma, doyurucu bir hayatın vazgeçilmez unsurlarından biridir. Eksikliği, acı verici bir mahrumiyete dönüşebilir. Öte yandan zorla dokunmanın düşüncesi bile ürkütücüdür, şiddet içerir ve dokunulan kişiye hasar verir. O halde kimin, kime, ne zaman dokunuşu meşru ve uygundur? Nerede sınır koymak lazımdır? Âşıklar için dokunma ne anlama gelir? Birinin ruhuna dokunmak ne demektir? Bebek ve çocuk gelişiminde dokunmanın nasıl bir yeri vardır? Kucaklaşmak kişinin bağışıklık sistemini nasıl kuvvetlendirir? Bir başkasına zihinsel olarak dokunmanın yolları nelerdir? Nefes almak, bir bakıma dünyaya dokunmak mıdır? Korkulu ya da telaşlıyken neden farkında olmadan yüzümüze dokunuruz? Dokunmanın hormonlarla bağlantısı nedir? Neye "dokunaklı" deriz? Sanat, başkalarına dokunmanın bir biçimi midir?

Sevilen felsefeci Wilhelm Schmid *Dokunmanın Gücü Üzerine*'de, insan türü için hem biyolojik hem sosyal açıdan hayati bir kavramı ele alıyor. Yazar analogdan dijitale doğru evrilen hayatımızda, dokunmanın gücü üzerine bir kez daha etraflıca düşünmeyi öneriyor.

THG
0779957
RSL

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-2928-3
9 789750 529283
KDV'DEN MUAFTIR